

DOM

IN

SVET

Dom in svet, letnik 53, številka 3

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- Dušan Ludvik / Pesem na tankousto svirel. 113.
France Balantič / Ne najdem domov. 114.
Matija Malešič / Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. 115.
France Balantič / Dobrotni pramen. 126.
France Balantič / Sonet. 126.
Stanko Kociper / Šentjurjevski provizor (drama) III. dejanje. 127.
Paul Claudel - Tone Čokan / Velika noč. 140.
Jože Kastelic / Sovretovi Stari Grki. 142.
Anton Vratuša / Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do l. 1900
s posebnim ozirom na Prešerna. 147.
Karel Rakovec / Labodji zastor. 155.

Razglednik:

- Književnost:** Fr. Koblar: Kettejevo Zbrano delo (Dušan Ludvik). 156. /
A. Snoj: Uvod v sv. pismo (J. S.). 161. / Marcello Fraulini »Grano del
Carso« (R. B.) 162.
- Umetnost:** France Prešeren: Dekletam (Dr. St. Mikuž). 163.
- Zapiski:** Ob smrti I. Kozarčanina (Joža Gregorič). 165. / Literarno živ-
ljenje v zasedeni Franciji. (J. K.). 168.
- Vinjete** je napravil akad. slikar **Maksim Sedej**.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev
julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 80 dinarjev, za dijake 60 dinarjev.
Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki
ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin
Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij
Odar. — Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Jugoslovanska tiskarna. —
Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Jugoslovanske
tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Dušan Ludvik | Pesem na tankousto svirel

Pod naletavajočimi snežinkami češenj
z boljo zaokrožal svoj dan sem brezcveten, neutešen.

Prišla si! V tebi so vriskali žarki
razdajajočega se sonca nad parki.
Táko — šumno in zorno — sem sanjal te v dolgih nočeh,
slutil: kot se osuje pod poljubi vetróv cvetni prah na vrtéh,
takó boš otrla mi prah samote, ležeč na očeh,
v školjko dlani položila srcé mi, prekipevajoče čistega opoja —
moja, vsa moja!

Mehkó si se položila v oktave plahih dni,
uglašajoč razglašene tipke v rahlo sozvočje, ki ne izzvení.
Zdaj si tolažeča priprošnja večerna,
povzdigujoča v nedozirne jasnine srca nemirna,
moja kot prešerno razigran odmev
na dolgo iskani, komaj najdeni napev —
moja, vsa moja!

Dva nežna loka izbočila ti je pomlad.
Ti, zvončkom odpevajoča Trobentica sredi trat,

mavrične metulje loviš, s čebelico kramljaš,
potem v omami me s sto željami
poljubit privihraš —
vsa moja, vsa moja!

Vidiš vitko stebrovje pérgol pod tipalkami slaka?
Breza za njimi razsteza senčen pajčolan.
Pojdi, potopiva se v žuboreče slapove somraka,
kjer je za naju smaragdni razplèt postlan!

Nasloni črnokodro glavico na mojo srčno stran!
Slišiš? To ni kramljanje zgovornih fontan!
Prisluhni bolje! Kri tako globoko polje,
vsak hip kakor plesalčev gib
drugače valovi srčni utrip —
čuj: vsa moja, vsa moja!

Draga, samó zate naj tiktaka nihaj srca!
Glej, v prepihu večnih vetrov sem kot plamen begoten,
brez tebe bi bil brodolomec sredi morja,
do smrti slaboten, do smrti samotni,
vzemi me vsegà, kot si vsa —
moja, vsa moja.

Kot bele, okrogle zvezde
s češnjevih vejá — solzé
na moji ožejani ustni naletujejo.
Ne joči!
Pomlad nama sonca do vrha natoči,
prečiščene minute tkalci usode snujejo —
moja, vsa moja!

France Balantič | Ne najdem domov

● Oblaki diše kot ciklamni,
bóri so temni zaliv neba,
vanj potopljeni kot kamni
spe ptiči v tihih gnezdih sna.

Ne najdem domov in sem poln medu
kot žametne, drobne čebele,
rumene roké so od prahu,
nazaj ga bom stresel v kelihe bele.

Matija Malešič

Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu

4.

Doktor Medved je pohajkoval okoli cerkve in opazoval ljudi, ki so prihajali iz nje in hodili v njo molit božji grob. Večer je bil poln blagodejne tišine, svečanega miru in mehkih skrivnosti. Na vzhodu je žarelo nebo, ko da kje gori. Krvavordeč polni mesec se je počasi dvigal z vznožja tistega žara in prilival večeru novih skrivnosti. Med ljudmi ni bilo tistega postajanja in govorjenja, kakor je navadno pred cerkvijo. Vsi obrazi so bili resni, vse oči zamišljene v svete skrivnosti, vsa usta tiha, komaj da je kdo koga glasno pozdravil. Resnost, zamišljenost in molčečnost je tako sodila v tihi večer, v žarenje neba na vzhodu in v vzhajajoči polni mesec, da je Medveda zbolelo: »Četrtnkar sem, joj, kak četrtnkar, edini četrtnkar med njimi sem. Opazujem jih in študiram, v njihovo premišljevanje vrtam, namesto da bi sam mislil, kakor mislijo oni. Četrtnkar sem, pravi, pristni četrtnkar, za katerim se je ob prvem koraku med višjih deset tisoč razpočila zemlja in zija sedaj med njimi in menoj globok, širok in nepremostljiv prepad.« Resnost, zamišljenost in molčečnost ljudi, skrivnosti, ki so obkrožale vzhajajočo polno luno in se za mrakom plazile vse bliže, svečani večerni mir je Medvedu vzbujal nemir in razdvojenost.

»Ali nisi šel domov, Jože?« ga je vzdramil iz nemira kaplanov glas.

Medved se je glasu skoraj prestrašil in je hitel: »Glavar je bil danes nataknen, nisem se ga upal prositi za dopust. Ako mi jutri ne dovoli, mi za danes ostane vsaj svetlo upanje, da morda jutri vendarle odpotujem k materi. Ne verjameš, kako vsega me je naenkrat prevzel spomin na najine študentske velikonočne počitnice. Še veš, kak tih boj sva bila v peti, kdo bo pri vstajenju nosil kip od mrtvih vstalega Zveličarja, prednost, ki jo imajo pri nas študentje, čast, ki budi v starih ženicah misli na bodoče nove maše?«

»Grd sem bil tedaj, še sedaj si ne morem prav odpustiti misli, kako bi te spodrinil.«

»Ti, da si bil grd?! Kaj naj rečem potem jaz, ki te nisem samo mislil, ampak sem te v resnici spodrinil, dasi si bil ti edini vreden prednosti in časti, o kateri sem pravkar govoril.«

»Kako govoril, doktor iuris, naš bodoči glavar? Kaj je ubogi kaplan proti tebi in svetli prihodnosti, ki ti jo pihljajo vetrovi z vseh strani.

»Počasi, Tone! Glej, kako spoštljivo se nama umikajo ljudje in s kakim občudovanjem te pozdravljajo. Menda ne misliš, da se umikajo pred menoj in da pozdravljajo pravnika in doktorja in bodočega glavarja? Mar sem jim jaz kakor veter, ki pihlja tam za griči, izza katerih

vzhaja polna luna. Prijatelj, junak današnjega dneva si ti. Tvoja današnja pridiga je bila pesem, ki je ljudje ne morejo pozabiti. Občudujejo te, strahoma ti gredo s pota, spoštljivo se ozirajo za teboj. Kar nerodno mi je stopati ob tebi in blesteti v žaru tvoje slave, tako daleč proč sem od te časti.«

»Norčuj se, o, le šali se. Ljudje postajajo, da vlečejo na ušesa, kako se iz mene norčuješ. Vstopi z menoj proti župnišču, pa reci kako tako, da ne bo dajala ljudem povoda do postajanja.«

»Govorim, česar mi je srce polno. Da si skromen in ponižen, vem, tvoje današnje pridige bi ti sploh ne omenil, da ni vzbudila še pri omizju višjih deset tisoč v Port Arturju pozornosti ter da mi ni razpravljanje omizja o njej vzbudilo vesti, ki mi očita, kako daleč sem proč od tebe, od tvoje časti, od tvoje slave, od domače vasi, od rojstne hiše, od matere, od tistih počitnic, ko sva bila tihi boj, kdo od naju bo nosil kip od smrti vstalega Zveličarja. Ti veš, kaj si in kje si, jaz, jaz pa tega ne vem, oziroma vem samo toliko, da sem četrtinkar.«

»Kaj si?«

»Četrtinkar, ne polovičar, četrtinkar sem. V meni ni ravnotežja, o katerem ti tako rad govoriš. Razdvojen, razklan in malodušen sem. Razdvojen sem pobegnil že od omizja v Port Arturju, pogled na zbranost ljudi, ki prihajajo iz cerkve, pa me tira v obup, ko vidim, kako daleč sem proč od njih.«

»Veliko resnico si povedal, Jože. Resnica je silno preprosta: Moli in delaj! In naši ljudje molijo, kakor je zapovedano, molijo, kadar so v stiski; delajo, da se preživijo, pa je v njih ravnotežje, ni nemira, ni razdvojenosti, ni malodušnosti.«

»Družba, v kateri sem, samo dela, moli ne, dela pa samo toliko, kolikor mora.«

»Ravnotežja ni, kjer je ena skledica na tehtnici prazna. Ljudje, ki so sami — raje ko da bi živeli po preprosti božji resnici v sreči, — nemirni, razklani, razdvojeni, nesrečni in obupani, taki ljudje se mi smilijo. S svojim opozorilom na mir, zbranost in uravnovešenost preprostih ljudi ob odhodu od božjega groba si vzbudil v meni vest in lepo misel, ki jo pozneje kedaj porabim v pridigi: Jezus, kako se ti naj zahvalimo za mir, zbranost, ravnotežje, mi preprosti, zdelani, mi z žuljavimi rokami, mi, ki smo večkrat lačni ko siti, in kako se ti naj zahvalimo za spoznanje, da bi bilo življenje žalostno in obupno, če bi ne bilo Tebe, ki si vir naše tolažbe, miru, zbranosti in uravnovešenosti, če bi ne bilo stebra, na katerem sloni naše upanje v lepše življenje, os, okoli katere se sploh suče naše življenje. Rekel sem, da si v meni tudi vzbudil vest. Vest mi očita, da sem do sedaj premalo gledal na to, kako bi ljudem pomagal do spoznanja, da le skladnost življenja z vero more človeku v nesreči pomagati.«

»Ni tega ura, kar sem slišal, da je vera, Bog, vse, kar je nadnaravno, daleč proč od življenja.«

»In si molčal? Nisi iztegnil roke in pokazal na žarečo oblo, ki se dviga iznad daljnih gor, nisi pokazal na polje, s katerega preganja svetloba mrak in temo, nisi vprašal zaslepljenca, od kod lepota, od kod mir in ravnovesje v naravi, ki vzbuja v naših srcih željo, da bi bil v njih tudi tak mir in ravnovesje ko v naravi?«

»Molčal sem. V življenju so vloge in poklici tako razdeljeni, da je včasih bolje, če molčiš, ko da se osmešiš. Mi juristi poleg tega vprašujemo, ali smo včasih legitimirani, da v določenih primerih sploh kaj rečemo. Ker nisem vedel oziroma sem dvomil, ali imam legitimacijo, da kaj rečem, sem vstal, vrgel klobuk na glavo, rekel lahko noč in odšel z nemirom in razdvojenostjo v srcu. Človek bi se včasih sam sebi zasmilil.«

»Zakaj bi se sam sebi zasmilil?«

»Zgrabil me je spomin na velike petke iz mladih in študentovskih časov, spomin na mater, na dom, na domačo vas. Smilim se sam sebi, ker sem tako daleč od vsega tistega, da se mi zdi, da sem vse tisto doživel v lepih sanjah.«

»Ne razumem te.«

»Ne razumeš me, ker si ostal, kakršen si bil, jaz pa ne; ne razumeš me, ker ne poznaš prepada med vasjo in mestom; ne razumeš me, ker ne živiš v okolju, kjer je dogodek, o katerem mestna poročevalska agencija — Jarc, Oblak, Jager, kratko JOJ — govori tedne, ako si prekrokal noč in skušal do podrobnosti dognati, kaj si v pijanosti govoril in kake neumnosti si počenjal; mestna poročevalska agencija ve, kolikokrat na dan kihneš in kje, ve, kaj govoriš z nevesto, če jo imaš, zasleduje, kolikokrat prideš prepozno v urad in kake slišiš od šefa; mestna poročevalska agencija vidi vse, ve vse, zasleduje vse, javno razpravlja o vsem, kar zapazi, kar ve in zasledi; udeleževati se moraš teh razprav, če nočeš biti pustež in posebnež; in s tem, da se udeležuješ razprav, se sam valjaš po vsem tistem malomeščanskem prahu, blatu, malenkostih, malopomembnosti kakor člani poročevalske agencije. Joj je vse to, res joj, prejoj. Nič visokega nikjer, nič vzvišenega, nič duhovnega, povsod le vsakdanjost, puhlost, plitvost, malenkost.«

»Nimaš povoda, da bi se sam sebi smilil.«

»Kaj ti veš, kako je moji duši.«

»Vidim, kako je: Lepo je, svetlo je, četrtnina dobrega zmaguje in odriva tri četrtine dvomov, nemira in zdvojenosti, domotožja in spominov na mlade dni. Pozornost na preproste ljudi, ki se mirni, zbrani in uravnovešeni vračajo od božjega groba, občudovanje lepote današnjega večera, kaj je vse to drugo ko božji klic: Doktor Jože, odpri na stežaj vrata v svojo dušo, da vlijem v njo mir in lepoto, ki jo trosim po poljih, gozdovih, gorah in daljavah.«

Na prag župnišča, pred katerim sta razpravljala prijatelja, je stopila župnikova sestra: »Gospod Anton, ali ne mislite k večerji? Župnik in gospod Alojz sta že zdavnaj v obednici in vaju čakata.«

»Takoj, Marta, takoj, le z gospodom doktorjem dokončava začetni pogovor.«

»Ne dokončata ga, poznam vaju, kadar začneta modrovati, ne prideta do konca. Prej, ko dokončate, boste morali nazaj v cerkev molit rožni venec in spraviti sveto Rešnje Telo v tabernakelj. Ne obirajte in ne obotavljajte se. Poglejte na uro in izračunajte, koliko časa imate za večerjo.«

»Z gospodom doktorjem se vendar morava domeniti in dokončati, kar sva načela.«

»Sva se že dogovorila!« je odločno rekel Medved, stresel prijatelju roko in odhitel proti cerkvi.

V cerkvi se je stisnil v temen kot in pazljivo poslušal pesmi, ki so brez spremljevanja orgel turobno donele s kora. Najbolj globoko so mu segle besede:

Jezus, daj, da tvoje rane
nas presunejo kristjane.

Ko se je kaplan vračal iz cerkve, ga je prestregel: »Pogovora, ki sva ga prej načela, nisva dokončala. Da kanim iti domov, sem ti omenil.« Medved se je nemirno ozrl naokoli, kakor da se boji, da ga kdo sliši. »Ali naj pozdravim doma tvojo mater?« je vprašal, ko da je v zadregi.

»V torek me obišče. Pa jo vkljub temu pozdravi, prav, prav, pozdravi jo, razveseliš jo, ko iz pozdrava spozna, da mi ni dolgčas, ker imam tu prijatelja, s katerim skupaj preganjava domotožje. Mislim, da je tudi tvoja mati vesela, da sta naju službi združili v istem kraju.«

»Vidiš, prav to je tisto, kar me teži in povzroča moj nemir. Prijatelj,« Medved je obstal in odločno pogledal kaplanu v oči, »preženi mojo malodušnost, spremeni moj nemir v mir, postavi me v ravnotežje.«

»Jaz?«

»Ti in nihče drugi! Ali tu na ulici ni mesto za to, vstopiva k tebi v župnišče.«

Tone se je začudil, povprašal pa ni, kaj vse to pomeni, ko je sprevidel, da je prijatelj nemiren in da namerava storiti nekaj prav posebnega. Do župnišča, po stopnicah v prvo nadstropje in po hodniku do kaplanove sobe se je zdelo, da vodi Jože Toneta, ne kaplan svojega gosta, tako se je slednjemu mudilo.

»Ko pridem domov, me mati kakor vsako leto za veliko noč vpraša, da li sem opravil svojo krščansko dolžnost,« je v sobi pojasnil Jože Tonetu, ko ta ni niti vrat še dobro zaprl za seboj. »Lagati ji nočem. Če ji povem resnico, bo žalostna in ji vse praznike pokvarim.«

»Razloži ji pač, da je čas za velikonočno spoved tudi še po veliki noči.«

»Ne bom ji lagal, ne je žalostil, ne ji kvaril praznikov, ničesar ji ne bom razlagal. Lepo po pravici ji povem: Mati, zakaj vprašujete, dali sem za veliko noč storil svojo krščansko dolžnost? Ali dvomite o meni? Mislite, da sem se že tako neizmerno oddaljil od vas? Tone, prosim te, stori mi prijateljsko uslugo.«

»Hočeš, da poprosim župnika, ki je izkušen mož in dober spovednik? Spovedovati se kaplanu Alojzu bi ti bilo menda nerodno, ker se tako dobro poznata.« Tone je našel vžigalice in posegel po svetilki na omari.

»Ti me nočeš spovedati?«

»Jaz?« Kaplanu je omahnila roka, ki je segla po svetilki, z roko, v kateri je stiskal vžigalice, je začel nemirno potresati. Šum vžigalic v zavojčku je čudno motil tišino v sobi, ki je bila polna mesečine.

»Prosim te, Tone, prijatelj moj od mladih nog, spovej me ti, to naj bo malo zadoščenje Bogu za moj današnji nemir, razklanost, razdvojenost in malodušnost, moja skesana vrnitev naj bo ta moja spoved iz kroga višjih deset tisoč tja v domačo vas, moje romanje naj bo k materi, k tistemu petošolcu, ki te je na veliko noč spodrinil, da nisi ti nesel kipa od smrti vstalega Zveličarja.«

Kaplana je tako prevzelo, da mu ni mogel ničesar odgovoriti. Odprl je zavojček in posegel po vžigalici.

»Ali ne opraviva lahko tudi brez luči?« je vprašal Jože. Čez hip pa je odločno rekel: »Če pa hočeš pri luči, pa naj bo pri luči!«

»Ne, ne, ne,« je ves ginjen in prevzet zajeceljal kaplan in vrgel vžigalice po sobi, ne da bi pomislil, kje obležijo.

»Kam naj pokleknem, ali kar na tla?« je tiho vprašal Jože.

»Kaj misliš?« ga je v silni zadregi prestregel Tone in ga potisnil h klečalniku ob postelji.

5.

Medved je brez cilja in namena kolovratil po mestu. Klobuk je potisnil na desno uho, polglasno si je zdaj pel, zdaj žvižgal napeve velikonočnih pesmi, ki jih je v svoji mladosti poslušal v domači cerkvi. Ko si je pesem odpel in napev odžvižgal, je postal, sklenil roke na hrbtu, se zazrl v nebo in skušal predreti v globine migljajočih zvezd. Vzdramil se je šele, ko je zaslišal v bližini trde korake mestnega stražnika. Pa si je še bolj potisnil klobuk na desno uho, si polglasno zapel drugo velikonočno pesem in gledal, kam bi krenil, da bi se izognil stražniku.

Po gostilnah in stanovanjih je ugašala luč za lučjo, po ulicah je bilo zmeraj manj ljudi. Nazadnje je Medvedovo uho, ki se je navadilo

na trde redarjeve korake, razločilo, da ni pod božjimi zvezdami v mestu na ulicah nikogar več razen njega in redarja, kateremu se je skušal zmerom sproti umakniti, ki pa si je menda vtepel v glavo, da mora prav za njim pohajati in paziti, kak namen ima njegovo pohajkovanje po mestu.

Noč je bila prelepa, mesečina tako čarobna, zvezde tako žareče, sklad in mir v Medvedovem srcu tako tih, blagodejen, mehak in razkošen, da se mu ni dalo iti domov. Postal je, da dopove stražniku, naj se rajši briga za druge svoje dolžnosti, njega pa pusti pri miru. Ali tudi stražnik je obstal in se delal, kakor da sploh njega ne zalezuje. V Medvedovi notranjosti se je začela buditi nejevolja. Pogled na svetle nebeške zvezde pa ga je opomnil, da nocojšnja noč ni primerna za nejevoljo in da je škoda, da bi si s tako malenkostjo kalil notranji mir in zbranost. In se je hitro odločil, da pobegne pred stražnikom iz mesta. »Hej,« se je domislil, »kako čarobna bo mesečina šele tam zunaj na polju, kjer njenih skrivnosti ne bodo motili ne stražnik, ne hiše, ne luči.«

Stopil je iz mesečine v senco ob hišah, da zabriše redarju sled za seboj. Ni napravil dvajset korakov, ko je presenečen obstal. Pred vrati hiše, v kateri je stanoval okrajni komisar Jereb, je zaslišal boječ šepet, vzdih, pritajen jok. Komisarjeva gospa in njena najstarejša hčerka sta ga zapazili prej kot on nju. Izogniti se jima ni mogel.

»Vi greste že domov? Iztrgali ste se družbi? Ali se razhajajo tudi drugi, ki imajo družine?« ga je vprašala gospa.

»Ne prihajam iz Port Arturja, gospa. Tudi v kavarni me danes ni bilo, drugod je povsod že tema.«

»Vi, ki nimate ne žene ne otrok, imate toliko moči v sebi, da zapustite družbo, kadar se vam zdi, drugi so tako prikovani nanjo, da bi jim doma lahko umirala žena, umiral otrok, pa bi ne pohiteli domov. Gospod doktor, poznate me, veste, da svojemu možu privoščim več družbe, veselja in zabave ko katera koli žena v okraju, ali to, kar počenja sedaj v Port Arturju s tisto Cilko, to je preveč.« Gospa je komaj izdavila iz sebe besede, na katere je morala pred hčerko paziti, da ne bi rekla preveč.

Medved je v zadregi dvignil klobuk z desnega ušesa, si ga potisnil na čelo in se nemirno prestopil z noge na nogo.

»Mamica, ne jokaj vendar zopet! Ali ti ne pripovedujem, da je danes dan posebne božje milosti, dobrote in usmiljenja. Med pridigo gospoda kateheta mi je Bog navdihnil misel, da moram očka pridobiti, da bo zopet tak, kakršen je bil, ko sta me vozila v vozičku.«

»Gospod doktor, slišali ste besede nedolžnega otroka, presodite sami, kako je meni, materi, ob njih. Trpela sem, da nikdar nihče ne sluti, koliko sem trpela, ko je bilo tisto...« gospe so zastale besede, ki jih

je začela izbirati in tehtati, da bi pred hčerko ne rekla preveč, »ko je bilo tisto... tisto z Bredo na glavarstvu; hripava sem bila od joka, ko so mi ljudje postrežljivo in škodoželjno nosili na ušesa sestajanja s tisto učiteljico... Zoro... sedaj mi je vsega preveč, jok me zaduši, bridkost me umori. Otrok,« gospa je sunkovito povzdignila glas, »pomislite, otrok sluti, gre sam v Port Artur po očeta, ki ga pa nažene. Otrok ne odneha in hoče z menoj tja. Kakšen je moj mož, veste, in kaj naju čaka, ako prideva v Port Artur, si lahko mislite. Ali je kje na svetu mati in žena, ki je bolj nesrečna od mene? Ob taki otroški veri, kakor jo danes izpričuje moja Milena, bi se omečil kamen, srce mojega moža se zaradi tiste Cilke ne omeči.«

»Pojdiva, mamica!« je odločno rekla Milena.

Milenine besede so v gospe prebudile nov potok solz: »Milena ne more spati, trdovratno zahteva, da morava obe v Port Artur. Prepričana je, da ga gane in se je Jezus danes usmili. Lahko si mislite, kako naju sprejme sedaj, ko je popil Bog ve koliko četrtnik vina.«

Medveda je prizor tako pretresel, da je skozi zobe iztisnil: »Gospa, spravite otroka spat! Jaz vama pripeljem očka domov!« in je odhitel od njiju.

Zaman je gospa kriknila za njim, zaman je Milena stekla za njim.

Medved je začel zaustavljati svoje korake šele, ko se je bližal Port Arturju. »Kako naj stopim pred Jereba in kako naj mu razložim, da ga ganem?« je napeto premišljal. »Če je pijan, ga pripravim do solz, mehak je, ko božji volec mi bo sledil; če ni dovolj pijan in je le vinjen, lahko vzkipi in začne bruhati name, kaj se vtikam v njegove zadeve. V tem primeru je vse izgubljeno.« Vedno bolj mu je zastajal korak. Bolj ko je napenjal možgane, kako naj ga nagovori, bolj se je zavedal, kako hudo bo, če ne zabrenka na pravo struno, in kako neprijetno nalogo je prevzel. »Kaj, če me nahruli, kaj me vse to briga, ali sem res prav jaz poklican, da ga svarim in privedem domov? Če me vpraša za legitimacijo, kaj mu porečem?« Stopical je pred vrati gostilne, postajal pod oknom in lovil na ušesa glasove, ki so se včasih prikradli iz posebne sobe, da bi razločil Jerebov glas in po njem presodil, kako naj začne pogovor, da ga pridobi za odhod domov. Prej ko je prišel do pravega načrta in trdnega sklepa, so udarili iz veže glasovi, med katerimi je razločil glas sodnega svetnika, obeh svetnikov in šolskega nadzornika, ki je bil najbolj glasen med vsemi.

Medvedu bi ne bilo ljubo, da ga zalotijo na oprezovanju, stisnil se je nasproti gostilne za ogel hiše, ki je bila zidana za dobrega pol metra bolj na cesto ko njena desna soseda.

»Sodnikom delo ne uteče, če kak dan izostaneš, opraviš zaostalo delo drugi dan,« je razlagal sodni svetnik svojima tovarišema, ko da ga grize, ker ni bil ves dan v pisarni.

»Šefom je lahko,« je pripomnil Jež.

»In prazniki so že prav za prav, profesorji, učitelji, študentje vsi imajo prosto, le pri nas garaj na petek in svetek, česar v petek ne opraviš, moraš na svetek. O, ne zmanjka nam dela, ne zmanjka.«

»Skrivajte, kolikor hočete, izvedel bom za vse vaše skrivnosti,« se rotil šolski nadzornik.

»Pozabljaš,« se je oglasil okrajni komisar, »da noben član četrtinke ne sme pod kaznijo izključitve govoriti vpričo oseb, ki niso člani kluba, o klubskih zadevah in izdajati tajnosti naših pravil.«

»Vem, to prepoveduje paragraf šestinštirideseti vaših pravil.«

»Glej ga šomaštra! Od kod to veš? Povej izdajalca, da ga obsodimo na vislice.«

»Kakor sem izvedel za določilo paragrafa šestinštiridesetega, tako izbežam iz vas počasi paragraf za paragrafom, skrivnost za skrivnostjo, podrobnost za podrobnostjo. Stavim, kar hočeš, da predrem do dna vseh vaših posebnosti prej, ko mine mesec dni. Ali greva v kavarno?«

»Me misliš opiti, da bi ti v pijanosti izblebetal, kar bi rad vedel? Duša vsevedna in modra, zelo se motiš! Tudi če ujameš kje kak drobec, tudi če se naučiš na pamet polovico naših paragrafov, do dna nas nikdar ne spregledaš. To je prihranjeno samo članom kluba.«

»Pa me sprejmite za člana! Da sem včeraj vedel, kaj skuhate ponoči, bi krogal z vami.«

Jereb se je škodoželjno zasmel. »Dišalo bi ti biti član našega kluba, vem, prav dišalo bi ti. Ali paragraf prvi je strog in neizprosen.«

Pogovor se je oddaljeval, Medved mu ni mogel več slediti. Bil je zadovoljen, da je odšel Jereb iz Port Arturja, bil je vesel, da ni sprejel ponudbe šolskega nadzornika za kavarno.

Ali iz svojega skrivališča za ogrom Medved ni mogel. Na pragu Port Arturja je stala Cilka. Šla je kakor vsakokrat z gosti do praga, da zaklene vrata, ali danes je na pragu obstala, prisluškovala razgovoru odhajajočih, zaprla pa vrat ni in s praga se ni ganila.

Medvedu je bilo nerodno, neprijetno in mučno, ker se je moral nepremično stiskati za zidom, da se ne izda. Zaslišal je na ulici trde korake, jih prepoznal, da so redarjevi, in se razveselil, da bo konec Cilkinega postajanja na pragu, ko pove stražniku, da ni nikogar več v gostilni. Hip nato mu je bilo bolj neprijetno kot prej ob misli, da ga morda redar opazi za ogrom.

Mestni stražnik je vprašal Cilko po gostih, postal, ko da pričakuje, da ga povabi na kozarec vina, in začel pogovor o lepi mesečini. Cilka je bila redkobesedna. In ko redar ni kazal volje, da se poslovijo, mu je sama voščila lahko noč, stopila s praga in zaprla vrata.

Cilka je zaprla vežna vrata, ali zaklenila jih ni. Medvedu pri vsej živo napeti pažnji, da se ne bi ganil in ga ne bi redar opazil, ni ušlo,

da Cilka vrat ni zaklenila. Ko so po ulici proti kavarni utihnili trdi redarjevi koraki, je Cilka rahlo zopet odprla vrata in stopila na prag.

Medveda je po hrbtu vroče spreletelo. »Ali se naj stiskam do jutri za tem oglom?«

Hitri koraki so se oglasili iz smeri, v katero so odšli gostje. Medved korakov ni prepoznal, pogledati izza ogla ni smel, ker bi ga Cilka opazila.

»Dober večer!« je glasno rekel glas, ki ga je Medved takoj spoznal in ki mu je v hipu pognal kri v glavo.

Gost, ki je hitrih korakov prišel pred Port Artur in glasno pozdravil Cilko, je bil okrajni komisar Rudolf Jereb.

Cilka ni ničesar odgovorila na glasen pozdrav. Jereb jo je tiho vprašal, da ga je Medved komaj razumel: »Ali je vse varno? Spijo vaši? Jo je odkrevsal občinski stražnik?« Že med govorjenjem je skočil Jereb na prag in potegnil Cilko v vežo. Hip nato je zaškrtal ključ v vežnih vratih.

Vse se je zgodilo tako hitro, da nista opazila Medveda, ki je šinil izza ogla v istem hipu, ko je skočil Jereb na vežni prag in potegnil Cilko v vežo.

Medved je stal v svetli mesečini sredi ceste in buljil v zaprta vrata gostilne Port Artur. V veži za vrati je bilo tiho in temno, šipe v oknih so bleščale v mesečini, luč pa ni svetila v nobeni sobi.

»Potrkam na vrata in ga pokličem, povem mu, zakaj ga iščem in če nima srca iz kamna, ga presune moj opis žene in otroka.«

Medved se še ni dobro prestopil, ko je iz posebne sobe šinila luč proti dvorišču. Splazil se je na dvorišče in pod tisto okno, v katerem se je zasvetila luč, spotoma je posegel na tla in si pripravil peščeno zrnce, da ga vrže v šipo. Obstal je, ko je opazil Cilko, da zagrinja okno in ob robih popravlja zagrinjalo, da bi se noben žarek luči ne pomešal z mesečino. Medved je opazil, da Cilka nenavadno dolgo in skrbno popravlja zagrinjalo ob robih in kaže Jerebu hrbet.

»Kaj naj pomeni tvoj molk?« je pretrgal tišino Jereb.

»Isto bi lahko vprašala jaz tebe.«

»Skrbi in težav imam, kakor jih menda nima kmalu kdo na svetu. Načrta, ki sem ti ga razodel, da se rešim vseh teh malih dolgov, ne morem izvesti, ker nimam nobenih porokov. Morda bi mi hotel tvoj oče podpisati, na njegov podpis dobim, kolikor potrebujem.«

»Moj oče?« se je sunkoma obrnila Cilka od okna in ga ostro pogledala. »Veš, kaj napravi moj oče, ako izve, da je res, kar me muči, da ne morem spati?«

»Kaj le naj tebe muči, da ne bi mogla spati?«

»Ne draži, me, ko sam dobro veš.« Cilki je zadrgetalo okoli ust, oči so se ji razširile, zadnje besede je razdraženo in hripavo skoro izkričala iz sebe.

»Kriči, kriči, da res pride oče pogledat.«

»Najmanj, kakor me kaznuje, bo, da me zapodi takoj iz hiše. Njegova hčerka, za katero so lazili in se za njeno roko potegovali doktorji, njegova hčerka, ki je odbijala snubce, da gre o njej po mestu glas, kako nepremagljiva trdnjava da je, nezavzetni Port Artur, pride v sramoto z oženjenim možem, ki je oče štirih otrok, z možem, ki je imel že sitnosti s tisto Bredo na glavarstvu in z ono učiteljico Zoro.«

»Ako sem se motil o tvoji dobroti, Scila, in želiš, da bi tudi jaz ne spal za prazen nič, kakor ne spiš ti, bi mi lahko prej namignila, o čem želiš govoriti z menoj, da bi se sploh ne vrnil k tebi.«

»Sedaj se ne misliš več vračati ko prej? V vsem, kar pride, me misliš pustiti samo?«

»Pustiva prepir, Scila, za čas, ko nama bo morda res potreben.«

»Tako, prepir nama bo potreben! O, jaz norica, norica, norica!« In Cilka se je udarila s pestjo po čelu.

»Nisi dekle pri šestnajstih, sedemnajstih letih; tridesetim se bližaš, dovolj ženinov si imela, kakor se sama bahaš, pametna beseda s teboj bo torej mogoča. Si pripravila vina? Daj, da se napijem razsodnosti, pameti in preudarnosti. Predvsem te prosim, nikar mi, dokler ni res potrebno, ne povzročaj skrbi in ne pripravljaj prizorov, ki ohladijo najino tiho in skrivno idilo. Če ni zadeve točno na določeni dan, kaj naj to pomeni drugega, kakor majhno prehlajenje, nerazpoloženje ali kako drugo malenkostno nepravilnost, ki jih mrgoli po ženskem telesu. Ti pa misliš kar na najhujše, že vidiš očetovo mesarico poškropljeno s svojo krvjo, vidiš mojo glavo razklano z isto sekuro. Ali tako govori moj dobri, hrabri, močni Cilkec, nezavzetna trdnjava?« Skušal jo je ujeti za roke in pritegniti k sebi, pa ga je hladno zavrnila.

»O jaz, norica, norica, norica!«

»Na trenutke pomisli, Cilka, ki so bili, pa me obsodi, ako moreš. In pri tistih trenutkih te prosim, Cilka, ne misli na jutri, ne misli, kaj bo čez uro ali minuto. Zlijva se v moje geslo: Danes, zdaj, trenutek užij! Glej, da ti ne bo v poznejših letih nikdar žal za nobenim trenutkom, ki ga nisi užila!«

»Oče pojde po praznikih po vino, dati mu bom morala denar.«

»Ali se je danes res vse zaklelo zoper mene? Od ranega jutra padajo po meni udarci, vsak naslednji je hujši in močnejši od prejšnjega. Včasih sem se zatekel k tebi, Cilka, kadar mi je bilo prav hudo in nisem pri nikomer drugem našel tolažbe, včasih si me potolažila le ti, močna, hrabra Cilka, potolažila mene, slabiča.« Sesedel se je na klop, vrgel roke po dolgem po mizi in se topo zazrl v zabrekle žile.

Pri kratkem molku je Cilka odprla predal v omari, potegnila iz njega skrinjico in jo odklenila s ključem, ki ga je vzela iz denarnice.

»Koliko potrebuješ?«

»Cilka!« je planil Jereb pokonci. »Sram me je pred teboj! Poklek-niti bi moral pred teboj in ti kleče poljubiti roko, tako si dobra. Vrnem ti do zadnje pare, če komu od vseh svojih dolžnikov, tebi vrnem, ti dobra, ti edina, ti moja, moja!« Božal ji je roke, gladil ji je lica, pritisnil je čelo k njenemu sencu. »Ne zaslužim, da si tako dobra z menoj.«

»Dam ti, kolikor potrebuješ, dam z veseljem, samo tisto naj bo res, kar praviš, da je vse to v meni le malo prehlajenje. O, Rudi, kaka sreča, če mi res ni nič! Vzemi, vzemi vse, le reci, da mi res ni nič.«

»Kako si lahkomišljena, vredna si mene! Ne vzamem brez pobotnice, nekaj moraš pokazati očetu! Tri sto dinarjev napišem, ne, čakaj, prazniki so dolgi, človek ne ve, kaj pride, pet sto jih napišem. Do časa, ko pojde oče po vino, je še dolgo, dolgo. Do tedaj pridem do denarja, gotovo pridem. In pri tebi bo ta čas že spet vse v redu, boš videla. In vse bo dobro, vse bo prav, vse se lepo izteče. Zdaj pa, deklica draga, ta trenutek pijva, pijva iz čaše sladkosti, kakor da jutrnjega dneva ne bi bilo.«

In je ugasnil luč.

Pod oknom se je zganil Medved, splazil se je z dvorišča na cesto, se stisnil nasproti gostilne za ogel hiše, ki je za dobrega pol metra molela bolj na cesto ko njega desna soseda in čakal, da pride Jereb iz Port Arturja.

Minevale so minute, dolge minute, v stolpu farne cerkve je udarjalo kladivo ob rob in tolklo četrto za četrto. Medtem je zaman čakal. Port Artur je bil ko izumrl. Jereba ni bilo iz gostilne.

Medved je krčevito stiskal v roki peščeno zrno, ki ga je mislil zagnati v okno posebne sobe.

Splazil se je zopet na dvorišče in zopet je dvignil roko, preišljeno je spustil iz pesti peščeno zrno, da je spolzelo na konec palca, kazalca in sredinca, dvignil je roko in hotel zagnati zrno v okno. Roka pa mu je, kakor doslej še vselej, omahnila, prej ko je odletelo peščeno zrno od prstov.

Medvedu je roka vselej omahnila, ker si ni in ni mogel odgovoriti na vprašanje, da li je poklican, da Jereba svari. »Ali je sploh mogoče z upanjem na uspeh v tem primeru posredovati? In jaz, jaz naj posredujem? Kaj pa če me vpraša za legitimacijo, ki mi dovoljuje, da se vtikam v njegove zadeve?« Zadovoljivega odgovora na vprašanja ni bilo, roka s peščenim zrnem se je vselej povescila. Da bi pa odšel izpred gostilne, dokler je bil Jereb v njej, tudi ni mogel. Preveč sta se mu smilila komisarjeva gospa in hčerka.

(Dalje.)

France Balantič | Dobrotni pramen

V dobrotni ozki sončni pramen stresla
predivaste in hladne si lasé,
da kakor pozni méd ti zadišé
in bi na njih jeseni dih odnesla.

Oči sem s suhim listom ti zaslonil,
da ne bi zrla sánjavih daljav.
Oj, v tebi je pretakanje vonjav
in rad bi, da bi v njih nekoč utonil.

Razširjam topla ti srca obrežja,
nemirni moji prsti te tišče,
jesenski prašni žarki te plodé
in srčna stran ti je vse težja, težja...

France Balantič | Sonet

Bogat sem kakor tihi glas piščali,
v srce cedi se sladkih panjev strd,
moj zlati dan široko je odprt,
na gmajni so pastirji zaplesáli.

Otroški vriski so željé mi dali,
da z žametno prstjo bi bil zastrt,
da kmalu bi poljubil zrelo smrt,
da bi v rokah cvetovi mi razpali.

Nič več razpadanja se ne bojim,
čeprav mi všeč to čakanje je bežno,
ko čutim, da v globinah že zorim.

In da okrasil bi prezveste splave,
ki pluli bodo čez vodó brezbrežno,
trohneče vence sem si strgal z glave.

Stanko Kociper

Šentjurjevski provizor

Drama o mladem duhovniku. 3 dejanja.

Tretje dejanje.

Istotam.

Pozornica ista kot prejšnja dejanja.

Godi se kak teden po drugem dejanju. Dan pred svetim postom je. Popoldan.

Provizor (*na prvi pogled mu je videti, da je bolan. Še skoraj omotičen. Pospravlja po sobi papirje in knjige. Skrbno jih zлага v svežnje. Od časa do časa se prime za glavo, ki ga boli. Sede k mizi in si podpre čelo*): Ta čudna omotica v glavi... — Utrujenost v vsem telesu... — — (*Nenadoma nasilno premaga neprijetne telesne občutke in se dvigne*): O Bog, junaka se delam, pa sem tako plašen kot šolarček... (*Z vso skrbnostjo se vrže znova na posel.*)

Ferona (*pride*): Kako ti je, Tonček?

Provizor (*kot da se je boji*): Dobro, mati, dobro...

Ferona: Zakaj si vstal? Poležal bi še, dokler ti čisto ne mine prehlad, veš, kako rahlega zdravja si!

Provizor (*živčno*): Ne smem, ne smem, mati. Ljudje bi rekli, da sem se potajil.

Ferona: Tako si nepreviden kot otrok.

Provizor (*med delom*): Saj sem otrok, kajne, mati?

Ferona: Ah... Rekla sem ti, da bi se dobro ovil, ko si se peljal k dekanu, pa ne! Zavoljo bolezni si šel k njim, pa se mi na potu še prehladiš povrh... Ah s teboj!

Provizor: Saj sem se zavil, mati.

Ferona: Si se, da! Potem bi se ne bil prehladil. — Saj je Tjaš pravil, kako si bil napravljen in kako si še hlapca silil, naj podi konje. — Pa za Magdin pogreb bi bil tudi lahko naprosil urbanskega gospoda kaplana. Nežo bi bil poslal po nje in bi radi prišli. Trebalo ti je vstati iz postelje!

Provizor: Dovolili so mi, da jo lahko sam pokopljem...

Ferona: Seveda so ti dovolili. Saj si ji s svetim oljem izmil greh in milostno jo bo sodil Gospod Bog...

Provizor: Vsevedni Bog je pravičen sodnik in nikogar ne sodi po krivici kakor ljudje tolikokrat! (*Kašlja.*)

Ferona: Vidiš, kako te zopet kašelj daje! — Do kraja zboli, do kraja, potem boš lahko šel k Bogu na zdravljenje...

Provizor: Saj mi bo tudi to minilo. Vse bo minilo... Moral sem vstati, mati... Danes moram oditi. Jutri bo že sveti post in novi gospod bodo prišli. Prostor jim moramo dati.

Ferona: Kako bo z menoj? (*Sede v naslanjač.*)

Provizor: Preskrbel sem za vas, mati. Poprosil sem gospoda dekana tudi za vas, saj so dober gospod, ta sivi možiček... K njim boste šli ta čas... Dobro vam bo. Mene pa že tudi čakajo...

Ferona: Čakajo te... — Radi te bodo imeli.

Provizor: Mogoče bom odšel kam zelo daleč... Daleč... — Mogoče se ne bova dolgo videla... Vedno bom na vas mislil.

Ferona: Boga bom prosila zate, da bi ti pomagalo.

Pavza.

Provizor (*gleda skozi okno*): Mati...

Ferona: Tonček?

Provizor: Zunaj je zopet začel krivec nanašati sneg. — Ko sem bil otrok, sem najrajši gledal snežinke. Želel sem si vedno, da bi bil snežinka. — Tako lepe čiste in bele so te nežne krpice, umrjejo pa umazane in blatne, ko hodijo ljudje po njih. — —

Ferona: Mora tako biti.

Provizor: Da, mora tako biti, ker je ta lepi beli sneg silju na njivi v korist, da ne pozebe, čeprav ljudje gnoja navozijo nanj... — Če bo malo pomrznilo, se bo naredila lepa smučina in ljudje bodo začeli navažati gnoj na polje, kajne mati?

Ferona: Bodo...

Provizor: Midva nisva imela pri Šentjurju njive. — O pač, imel sem jo, veliko njivo... Preko vseh teh igrivih bregov so se vili njeni ogoni in rázgoni.

Ferona: Bolan si bil; preveč dela je bilo zate.

Provizor (*težko mu je*): Veliko nalogo mi je Bog naložil v tej majhni fari, tako veliko, da bi na kolena padel pred njeno veličastnostjo in se zahvalil Gospodu, da je izbral mene. Da bi jo mogel Bogu po volji opraviti!

Ferona: Boš jo...

Provizor: Mati, vi pravite, da jo bom?

Ferona: Boš jo... Ti jo boš. — Samo ozdravi hitro in se vrni! Jurjevčani te bodo težko čakali.

Provizor (*pade na kolena k njej in zarije glavo v njen objem*): Mati... Pri vas bi ostal... Nikamor ne bi rad šel, nikamor...

Ferona: Molila bom zate.

Provizor: Potem bo gotovo vse dobro... V vašo molitev imam toliko zaupanja! — (*Vstaja.*) Kot otrok se vedem. Ne smel bi biti tak...

Ferona: Težko zapuščaš Šentjurij. — Vrneš se. — Če umreš, umreš tu...

Provizor: Tu bi rad umrl... Potem bi kdo v kasnih letih šel skozi jurjevsko pokopališče, pomolil morda pri mojem grobu in dejal: Pa je le bil dober duhovnik! Bog mu daj počitka! — —

Ferona: Tako čudno govoriš, da me je strah...

Provizor (*se zave*): Da... — To sem vas hotel prositi, mati. Ko se boste jutri zapeljali h gospodu dekanu, naj Neža znosi te knjige na voz. Lepo sem jih zložil. — — Je Neža naprosila Tjaša, da bi prišel Francu pomagat Magdino sobico pospraviti?

Ferona: Kam bo Franc to del?

Provizor: To je zaslužila. Kajne mati, kar je v oni sobici, je bilo njeno? Naj si odpelje Franc!

Ferona: Kajpada, kajpada.

Neža (*pride*): Hu, kako je zopet začelo mesti! — Nikamor ne boste mogli, gospod provizor.

Provizor: Kdo bo dal voz?

Neža: Nihče. Nihče noče... — Pri Dolinarjevih so odšli s konji v mlin, Kosova kobila je betežna, ima kéh. Potem sem šla še h Korenjaku. On pa me je nagnal, češ, samo beračili bi.

Provizor: Zakaj ste šli h Korenjaku? Saj me res ne more vedno on voziti...

Neža: On ima najlepše konje in lepe sani.

Ferona: Tonček, potem ne pojdeš danes nikamor.

Provizor: Moram... Moram... Pa pojdem peš do vlaka.

Ferona: Jezus, tak... Bolan si... Ni take sile, da bi ravno danes moral iti.

Provizor: O pač.

Neža: Eh, nekdo bi vas navzlic vsemu lahko zapeljal. Kakšni so ljudje dandanes!

Provizor: Ne morejo. Kaj bi se čemerili? Saj sem bil res sam neumen, da sem vas poslal prosit, ko vendar lahko grem. Seveda... — — Bo Tjaš prišel, Neža?

Ferona: Saj res, on bi te lahko pospremil.

Provizor: Ah ne! Ni potrebno! Saj vendar veste, kako obutev in obláč ima. Bog se usmili, kam pa more v takem snegu? — Neža, pojdite mi še prej čaj kuhat!

Neža (*odide*).

Ferona: Korenjak bi te lahko zapeljal! Zakaj jo je le tako grobo nahrulil?

Provizor: Dober gospodar je in na živino pazi. Res ni primerno, da bi zaradi mene mučil konje, ki so počitka potrebni.

Ferona: Sveta noč bo jutri. — Jaslice bi postavila. Ti bi jih okrasil, kot si to vedno delal. Vedno sva to noč skupaj obhajala. Sama... — Ti bi svečke prižgal, zmolila bi za pokoj očetove duše in poslušala bi, kako bi igrali svetonočni zvonovi... — — Ah, tako sem smešna! Zdravit se pojdeš, pa te hočem zadržati. — Ta božič bo minil, pa bo prišel drugi...

Franc (*pride, ne da bi kaj rekel*).

Ferona: Kdo je prišel?

Provizor: Stric Franc.

Franc: Eh, stric Franc, stric Franc... Nehaj s tem! — Nisem ti stric.

Ferona: Čemeren si. — Ne znašaj si jeze nad nama! Moj Bog, nihče ni kriv, da je bilo z Magdo tako...

Franc: Kaj se boš izgovarjala! — Nič nisem rekel. Saj sem tiho...

Ferona: Grob si, Franc, surov! — Vsi smo tolažbe potrebni, ne samo ti.

Provizor (*boji se, da ne bi ta pogovor prišel predaleč*): Mati, žalostijo se stric Franc, ne smete zameriti! — Pojdite v kuhinjo, tam je bolj toplo!

Ferona: Franc, ne, ne... Ne delaj krivice! (*Odide.*)

Mučna pavza.

Provizor: Stric Franc...

Franc: Ne draži me!

Provizor: Zakaj ste taki?

Franc: Ne vem, kaj še prav za prav iščem tukaj. Pustil bi vse skupaj in šel.

Provizor: Vam sem povedal, kaj je padlo name, ker sem zaupal v vas, da bi mi na mater pazili, na edino, kar mi je še ostalo, kar ljubim od tega sveta. Ko jo boste k dekanu zapeljali, boste rešeni.

Franc: Sedaj si se spomnil na mater, prej nisi mislil?

Provizor: Vi torej verjamete, da sem kriv?

Franc: Če si žandarjem v rokah, ne boš tajil! — Ha, lepo bo to, duhovnik za mrežami! Za tak zločin... Potem se pa čudi, če so ljudje podivjani kot živali! — In vera peša; kajpak peša...

Provizor: Franc...!

Franc: Zadušiti bi te moral, ker si mi hčer ubil, pa verujem v Boga... Mislim, da imam pravico, kaj reči, če sem pomagal, da si postal — gospod! Rajši bi takrat tisti denar zapil! V pijanosti bi bil še ostalo premoženje zapravljal in danes bi si lahko vsaj očital, zakaj so me z grunta pregnali. Tako pa sem si s svojo dobroto nesrečo nakopal in — sramoto...

Provizor: Ko bi vi vedeli, kaj čutim za vas!

Franc: Lepo se bosta z materjo spogledala pred Bogom! Zakaj ji torej tajiš in lažeš, da pojdeš na zdravljenje?

Provizor: Sam Bog se je je usmilil, ko ji je vzel luč oči, zakaj ji ne bi jaz prihranil tega? Naj vsaj ona umre v upravičeni zavesti, da sem bil dober duhovnik!

Franc: Tako je, ko si mati izgovori sina za duhovnika in ga sili v obleko, ki mu bo vse življenje pretesna.

Provizor: Stric Franc, tudi vi ste želeli, da bi vam veselje napravil. Mar ne?

Franc: Seveda, ker sem bil neumen in sem mislil, da je človeku vedno mogoče potlačiti v sebi naturo. Danes bi rajši videl, da nikdar več nobeden ne bi šel za duhovna. Naj rajši vera sama po sebi propade kot pa, da jo take gosenice žro!

Provizor: O Bog, Franc, kako krivične so vaše besede!

Franc: Seve, še za konjača ni vsakdo, kaj šele za duhovna! — Pa to bi bil premislil, ko je bil še čas za to!

Provizor: Franc, premislil sem in storil sem po premisleku materi po volji. In motite se, če mislite z drugimi vred, da sem se pregrešil! — Res, velikanski je boj, premagati v sebi naravo, ki ga nihče ne bo doumel, kdor ga ni bil. Naloga duhovnikova pa je tako neizmerna in lepa, da ga zaradi nje kljub hujšim in manjšim stiskam mora dobojevati vsak. Koliko je teh iztrpinčenih tihih mučencev, ki se jim ljudje s posebno naslado kruto posmehujejo! Njihovo plačilo pa je zadostno, če so le eno samo dušo rešili za Boga. — Jaz pojdem molit zanje. (*Odide.*)

Franc (*z vzdihom sede in prste zarije v lase*).

Ferona (*pride*): Tonček...

Franc: Ni ga tu.

Ferona: Kam je šel?

Franc: Rekel je, da molit.

Ferona: Tako težko se poslavlja.

Franc: Verjamem...

Ferona: Kako si rekel, Franc?

Franc: No, verjamem, da mu je težko slovo.

Ferona: Saj se bo vrnil, ko bo ozdravel.

Franc: Ne vem.

Ferona: Jezus, Franc, povej mi, kako je z njim! Ne vidim, pa nič ne vem. Nič ne pove, da bi mu bilo zelo hudo. Saj veš, kakšen je.

Franc: Hudo je, hudo... (*Da bi se temu razgovoru umaknil, odide.*)

Ferona (*za njim*): Franc... (*Tipa proti križu. Hrepeneče.*) O neskončno usmiljeni Bog, ti mi čuvaj dete, ki sem ga tebi namenila! Ozdravi mi ga in mi ga kmalu vrni! — — Njegova mati sem!

Neža (*pritrese s čajem in z dvema skodelicama*): Čaj sem prinesla. — Kje so gospod?

Ferona: Moli, Neža, moli zanj!

Neža: Ali vi tudi kaj veste?

Ferona: Bolan je, hudo bolan!

Neža: Kristus, kako so ljudje hudobni! Kaj vse sčencajo!

Ferona (*zaskrbljeno*): Kaj? Kaj?

Neža: Nekaj sem v vasi zvedela. Nisem hotela gospodu povedati, da bi se ne žalostili.

Ferona: Za božjo voljo, govori vendar!

Neža: Da ni Magda otroka vrgla v Trnovec.

Ferona: Kje je potem?

Neža: Da gospod ne grejo na zdravljenje, ampak... Kristus...

Ferona: Kaj vendar mrmraš?

Neža: Korenjak ni hotel dati sani, ker bi ga bojda bilo sram, da bi njegovi konji gospoda vozili.

Ferona: Jezus...

Neža: Pravijo, da so bili gospod oče Magdinemu otroku in da so ga oni vrgli zato v potok, da bi greh skrili. Da grejo v zapor...

Ferona (*zadeta. Materinsko zaskrbljeno*): Neža, govoriš resnico?

Neža: To sem zvedela. Bog ne daj, da bi verjela!

Ferona: Vidiš, Neža, on pa se tako težko poslavlja od Šentjurja. Ko bi vedel, kakšni so ljudje!

Neža: Tako dober gospod so...

Ferona: Nič mu ne povej tega, Neža, nič! — Pojdi ga klicat, naj gre čaj pit! In Francu reci! — Pa glej, da boš tiho!

Neža (*odhaja*): Prav nič ne bom omenila.

Ferona (*sede zaskrbljena in žalostna v naslanjač*).

Franc (*trdo pride in je molčeč*).

Ferona: Franc, si ti? — Čaja si nali!

Franc (*molče stori*).

Ferona: Franc, zakaj si tako čuden? — Jezus, ko bi ti vedel, kaj ljudje govorijo o Tončku, bi pozabil svojo žalost, ki ti je nismo mi zakrivali, in tolažil... Moj Bog, kako je meni...

Franc (*slutno jo pogleda*): Kaj ti je? —

Ferona: O Franc, ko bi vedel, v kakih skrbeh sem zanj. — Kako me davi... — Ali nisi nič slišal, kaj v vasi govorijo? Da je Tonček dete vrgel v potok, da bi greh skrili... Ooo... (*Zajoče.*)

Franc (*spusti skodelico iz roke in ne da bi kaj rekel, trdo odhaja, da se umakne odgovoru*).

Ferona (*strastno*): Franc, Franc, ne, ne, kako moreš verjeti! Čuješ? Bodi mu dober...! — Kje je Tonček? — Tonček... (*Jokaje naglo odide na drugo stran.*)

Provizor (*pride, nali je si čaja n sreba*).

Franc (*za njim. Nekaj časa molči*): Kaj boš sedaj?

Provizor: Ura se počasi bliža.

Franc: Mati ve...

Provizor (*plane in strese Franca za ovratnik. Skoraj zakriči*): Vi, Franc? (*Grozničavo se mu zagleda v oči in sunkovito diha.*) Zakaj?

Franc (*ga odrine*): Nisem jaz povedal. — Nekje je zvedela... Najbrž ji je Neža povedala.

Provizor (*zmučen sede k mizi*).

Franc: Reva slepa te ima tako rada, da tega ne verjame!

Provizor: O mati!

Lovro (*ves zasopel priteče*): Gospod provizor... O hvala Bogu, še ste tu! — Kako me je gnalo... — — Moj Bog, nikamor ne smete...!

Provizor in Franc sta presenečena.

Provizor: Kaj je, gospod Kocen?

Franc (*odide*).

Provizor: Kaj vam je?

Lovro: Jaz sem vsega kriv! Vi ste nedolžni! — — Jaz, jaz... O Bog, kako me peče vest!

Provizor: Ne razumem vas.

Lovro: Vi niste oče in vi niste otroka umorili. — Da so vas obdolžili, vse to sem zakrivil jaz... Ooo...

Provizor: Zakaj si to očitate?

Lovro: Jaz sem izpovedal, da mi je Magda priznala, da vas je rada imela in sem lagal... Jaz sem zakrivil, da je Magda dete v Trnovcu vrgla, da bi vas rešila. Jaz sem otroka našel v potoku in pokazal na vas. Jaz, jaz, moj Bog, vse jaz...

Provizor: Lovro, kaj govorite?

Lovro: Da, da, resnica je...

Provizor: Čudno govorite.

Lovro: Videl sem vas, kako voljno ste vzeli to strašno krivdo nase in že takrat me je zbolelo srce, da sem pobegnil iz te sobe. Potem me je preganjala vest kot senca; ponoči sem se v spanju premetaval. Danes pa sem videl, kako je Korenjak kričal nad Nežo in vas vpričo nje grdil in blatil in vest se mi je zbudila tako strašna, da je stopilo vse jasno predme... Vse sem jaz zakrivil... Zato sem pritekkel k vam...

Provizor: Preveč si očitate!

Lovro: Ne, ne... Magdo sem imel rad, ona pa me ni marala. Tisti dan sem bil pri njej, ko je treščilo v Dolinarjevega Vančka. Odločno me je odbila. Morala je imeti nekoga neizmerno rada! — V jezi in zavisti sem jo obdolžil z vami. Ona pa je bila takrat že nosna...

Provizor: Vam je povedala, koga ima rada?

Lovro: Ne! Opisala ga je, imena ni povedala, zato sem vas obdolžil. — Zdi se mi pa, da je imela rada Dolinarjevega Vančka...

Provizor: Mislite?

Lovro: Ali je niste tisti čas našli nezavestne in od takrat ni več bila prisebna? Strašna misel, da boste zaradi moje obdolžitve morali biti vi oče njenemu detetu, jo je podrla in zajedla se ji je v omračeno

pamet misel, da se mora otroka znebiti, da vas reši... In to je storila; pripravil pa sem jo do tega jaz...

Provizor: Strašne stvari pripovedujete.

Lovro: Prepričan sem, da resnico.

Provizor: Kako boste to dokazali?

Lovro: Če ne bo mogoče najti dokaza, prevzamem očetovstvo jaz.

Provizor: Lovro, če vas Magda ni marala, ne morete!

Lovro: Če sem prej lagal v vašo škodo, bom lagal sedaj v vašo korist.

Provizor: Nihče vam ne bo sedaj verjel. Vsi dokazi govorijo proti meni in rekli bi, da sem vas pregovoril in podkupil.

Lovro: Toda vi ne smete nikamor oditi! Bolni ste!

Provizor: Lovro, jaz moram oditi, še danes.

Lovro: Ukradel bom Korenjaku konje in se odpeljal na sodnijo.

Provizor: To vam ne bo nič pomagalo. Sedaj je že vse prepozno. Ovadba proti meni je že na sodišču. Moram iti, ker sem toliko ozdravel.

Lovro: — Umrli boste tam! (*Obupno bruhne.*) In jaz vas bom nosil vse življenje na vesti! Ne! — Nikamor ne pojdete! To me bo ubilo! — —

Provizor (*tolazeče*): Lovro, tega od vas nisem pričakoval. — Pomirite se! —

Lovro (*skesano in proseče*): Odpustite mi!

Provizor: Sem vam že odpustil — vsem...

Lovro: Hvala vam. Vsi bodo morali spoznati vašo nedolžnost, tudi sodnija.

Provizor: O Lovro, prijatelj, bolan sem še; prsi imam že skoraj prazne, a krepko bom stopil danes na to pot v zavesti, da bo za vami ves Šentjurij spoznal mojo nedolžnost, čeprav so me obsodili, in takrat bo moj počitek miren...

Ferona (*tiha kot je, pride, da je ne opazita. Pogovor med njima ji zbudi pozornost in obstane pri vratih*).

Lovro: Ne hodite!

Provizor: Moram, če ne, pridejo žandarji pome.

Ferona (*zakrili z rokami po zraku, kot bi hotela k sinu zleteti, pa nima moči, da bi dala glas iz sebe. Bolj zastoka, kot pokliče*): Tonček...

Provizor (*se zdrzne in skoči k materi ter jo prime*): Mati...

Ferona: Kaj sem slišala...? Kaj sem slišala...? — Ti kriv...? — — Ooo... (*Skoraj sesede se. Provizor jo hitro spravi do naslanjača.*)

Lovro: Mati, jaz sem kriv.

Provizor: Idite, idite, gospod Kocen!

Lovro (*s sklonjeno glavo odide*).

Ferona (*lovi sapo*): Tako... Tako... Na zdravljenje pojdeš...?
— Lagal si mi. Lagal si svoji materi... Si kriv...?

Provizor: Mati, nisem

Ferona: Povej mi resnico!

Provizor: Mati, hotel sem vam zatajiti to obdolžitev, ker vas imam rad. Vedel sem, da bi huje trpeli kot jaz.

Ferona: In sedaj pojdeš — na tako pot...?

Provizor: Obdolžili so me, ker bi se me radi znebili.

Ferona: Nisi bil dober duhovnik, če te ne trpijo. — Vsaj name bi bil gledal...

Provizor: Mati...

Ferona: In mene si hotel spraviti k dekanu, da ne bi slišala, kako si ljudje šepčejo o moji sramoti, ki je nisem kriva... S prezirom bi me gledali ljudje, a jaz jih ne bi videla, in smejali bi se moji neumnosti...

Provizor: Ne, mati! — Vaš sin sem...

Ferona: Lahko me imaš za norca, ker sem slepa. S tem ničvrednim lónarjem si torej imel pajdáštvo?

Provizor: Ni res, mati! — Oskrbnik me je prvi obdolžil in sedaj me je prišel prosit odpuščanja.

Ferona: Zakaj potem ne ostaneš?

Provizor: Iti moram, ker nimam dokaza za sodnijo, da je kdo drug kriv. — In če me bodo obsodili, me bodo obsodili po krivici, mati... Bog je priča, da nisem kriv!

Ferona: Slutila sem nekaj strašnega, ker nisi z menoj nič več govoril, kot se spodobi govoriti otroku z materjo. — Zakaj si mi tajil?

Provizor: Smilili ste se mi...

Ferona: Ni res! — Prikriti si mi hotel...

Provizor: Mati, ko bi mi mogli pogledati v oči, bi razumeli mojo dušo.

Ferona (*se dvigne, gre z roko čez oči, kot bi hotela pregnati morečo meglo, zastoka in odhaja*): Ah moj Bog, to sem si pripravila...

Provizor: Mati, naj ne odidem brez vašega blagoslova!

Ferona (*obstane in premisli*): Pridi po njega, ko boš dokazal, da nisi kriv! (*Odide.*)

Provizor (*stopi za njo*): Mati... Mati... Mati... (*Zmučen se zruši na kolena in silovito zakašlja, dokler v ihtenju ne onemi.*)

Zunaj v stolpu bije ura tri.

Provizor (*pobira se s tal, zmučen se oprijema pohištva, dokler ne pade v naslanjač in se onemogel zagleda predse*): Končano... Vse končano... Ura je prišla... Mati... Mati... (*Ozre se na križ, stopi proti njemu in ga roti.*) O Bog... O Bog... Stori sedaj z menoj po

svoji volji! — Ti veš, da sem nedolžen, razlij torej tem več Svojega blagoslova na delo mojih bratov, da bo njih setev obrodila toliko več, kolikor je moje uničene! — (*Poišče plašč in klobuk. Ogrne se in pokrije.*)

Franc in Tjaš prideta in obstaneta pri vratih.

Provizor (*skrbno*): Le vse lepo uredite, vse! — Magdino sobo izpraznita; materi še pustita nocoj ležišče! — Da bo novi gospod jutri našel vse pripravljeno... (*Nudi Francu roko.*) Zbogom, stric Franc.

Franc (*mu ne da roke. Stopi mimo njega in strmi predse*).

Provizor (*vdano umakne desnico in jo ponudi Tjašu*): Tjaš, zbogom.

Tjaš (*strastno pograbi provizorjevo roko in jo poljubi*).

Provizor (*stisne Tjaševo glavo k sebi*): Zbogom, Tjaš.

Tjaš: Ko boste prišli do naše koč, idite, gospod provizor, za hramom, da vas otroci ne bodo videli... Bosi bi leteli za vami...

Provizor (*odhaja. Obstane*): Franc, mater pozdravite in pazite nanjo! — Zbogom, Šentjurij! (*Odide. Odzunaj odmeva njegov silen kašelj.*)

Tjaš (*skrije obraz v dlani*).

Pavza.

Zunaj tuli burja.

Tjaš (*gleda preko dlani skozi okno*): Še vedno kašlja. — — Glej, kako ga burja maje...! — Sesedel se bo... Sedaj gre za našo hišo... — — Kako hiti...

Franc (*razdraženo*): Kaj trmiš zdaj? — Pojdi pospravljat Magdino sobo, če te je naprosil! Jaz se je ne dotaknem...

Tjaš (*nerodno si z roko obriše solzo in gre*).

Franc (*sede k mizi in si podpre glavo*).

Naslednja scena je vsa prepletena s pavzami, kakor da bi prinašali valovi Feroni občutja v srce.

Ferona (*kot bi jo veter prinesel*): Tonček... Tonček...

Franc: Odšel je...

Ferona (*grabi za naslanjačem, pa ga zgreši in pade na kolena poleg njega. Nasloni glavo nanj in joče*): Kakšna je njegova pot za voljo mene? — — Pa on ne more biti kriv!

Franc (*jo dvigne v naslanjač*).

Ferona: Kajne, Franc, da si se zato jezil nanj?

Franc: Kajpak, če je kriv, mi je on hčer ubil...

Ferona: Vidiš, jaz sem se tudi jezila. Kako mi je bilo! — Sedaj vidim, da sem mu krivico storila.

Tjaš: (*prinese posteljnino*): Kam bi to dal?

Franc: V prikletu zloži na mizo!

Tjaš (*odnese*).

Ferona: Kako strašna mora biti njegova pot! — Jezus, pa sem mu mati! — — Franc, ti sedaj tudi vidiš, da si mu bil krivičen in se ne jeziš več...?

Franc: Ne vem...

Ferona: Ti si se lepo poslovil od njega, jaz pa se še poslovila nisem... Ooo...

Tjaš (*gre trdo čez oder*).

Burja zatuli.

Ferona: Joj... čuj, kako krivec tuli, on pa sam... (*Plane.*) Franc, idi za njim! — Zadušil se bo v snegu!

Franc (*jo potisne nazaj v naslanjač*): Ni otrok!

Tjaš (*nese čez oder slamnjačo*).

Ferona: Bolan je... Nisi nikdar čul, kako je kašljal...? Jetičen je... Umrl bo tam!

Franc (*živčno*): Ne skéči kot koklja!

Tjaš (*naglo pride s pismom v roki*): Franc! — Franc! — Slamo sem stresel iz slamnjače in v nji sem našel to pismo. Preberi!

Franc (*čemerno izpuli Tjašu pismo in ga razgrne. Ker že slabo vidi, ga drži daleč od sebe in bere. V začetku presenečen, živčne geste, potem znova strastno zapiči oči v pismo*).

Tjaš (*ga z zanimanjem opazuje*).

Franc (*prime se za čelo*): Moj Bog... (*Mrzlično zaopije*.) Tonček ni... on ni kriv...! — Tjaš, teci h Korenjaku, naj gre s konji za njim! — Povej ljudem, da Tonček ni kriv!

Tjaš (*čez drn in strn zdovi ven*).

Ferona (*nemirno*): Franc, kaj imaš? — Preberi mi!

Franc (*roke se mu tresejo in v pretrganih stavkih bere*): Ne žalosti se, ljuba Magda, zaradi otroka! — Dete, ki ga nosiš, naju druží, dokler naju gospod provizor ne zveže pred oltarjem sv. Jurija za večne čase. In to bo čez dva meseca. Do takrat pa ne sme nihče zvedeti, da bo presenečenje tem večje! — Tvoj zvesti Vanček. — — —

Ferona (*plane*): Jezus! — Teci za njim! Teci za njim!

Franc: Tjaš je tekel... Jaz ostanem pri tebi.

Ferona: Kateri Vanček je to?

Franc: Dolinarjev.

Ferona: Njega je ubilo...

Franc: Saj... — O Bog, rada sta se imela z Magdico. Potem ji ga je strela ubila in jo je vrglo! — Ubogo dete! Vedela je, da ji ne bo obstanka... Bog se je je usmilil in ji vzel zdravje in razsodnost, da je lahko šla z detetom k svojemu Vančku...

Ferona: Tonček pa je po krivici trpel! — Še jaz sem ga ranila...Ooo...

Franc: In sedaj so vsi trije skupaj. — Bog jima je odpustil greh — zavoljo ljubezni... Magda je svojo pokoro opravila. — Lepo jima je sedaj, kaj praviš, Feron?

Feron (*gre proti križu in pade s kolena na klečalo*): O Oče nebeški, zahvaljen! — Moj sin je bil dober duhovnik! — Poplačaj mu krivično trpljenje! — Meni pa odpusti, da mu nisem bila v trenutkih največjega trpljenja dobra mati...!

Franc: Feron, Bog ga bo poplačal, nam pa ga bo vrnil, da nam bo zavoljo našega kesanja odpustil, saj je tako zlata duša...

Feron: Kako mu je sedaj zunaj v snegu samemu, od vseh izgnanemu, če ga še niso dohiteli! —

Korenjak (*ves vznemirjen prihiti*).

Franc (*kot brez razsodnosti plane k njemu*): Kje ga imate?

Korenjak: Lovro in Tjaš sta s sanmi šla za njim...

Feron (*se mu hvaležno bliža*): Sani ste dali, gospod Korenjak? — O kako ste dobri! — Bog vam plačaj!

Korenjak (*mučno mu je, vendar je dostojanstven*): Franc, kakšno pismo imaš? — Tjaš v sili ni nič povedal.

Franc (*mu da*): Berite!

Korenjak (*hlastno bere. Skesano*): Torej je bil Dolinarjev! In kaj sem jaz storil gospodu provizorju? (*Se kam sesede.*) Ah ja... Sedaj začnjam spoznavati, kako nerazumljiva so pota božja, pa so vendar nujna... Po strašnih ovinkih in preizkušnjah nas vodijo, dokler se ne spoznamo drug drugega. In koliko mora človek prej doživeti, da to zajame! — Gospodu provizorju pa je bilo to vse tako preprosto in jasno in vdano je šel kot jagnje v klavnico. — Sedaj vidim, kako res velika in svetniška duša je in koliko sem v svoji plitkosti grešil proti njemu! — Ah...

Feron: Tako lepo govorite, gospod župan!

Korenjak: Srečna Feron! — (*Po pomisleku.*) Glejte, izgnali smo ga kot grešnika, čakamo pa ga kot svetnika...

Čuje se silovito čivkanje kraguljčkov.

Franc (*skoči k oknu*): Tu so! (*Zdrvi ven.*)

Korenjak (*strastno*): Feron, prosi zame pri gospodu, da mi odpusti, kar sem mu žalega storil, in ostal ti bom do konca dni hvaležen!

Feron: Sani ste mu poslali. — Hvaležen vam bo.

Franc, Lovro in Tjaš na pol privlečejo provizorja in ga položijo v naslanjač.

Korenjak (*grozotno osupne*): Moj Bog...

Feron (*hlastno tipa za provizorjem*): Tonček... Tonček... (*Ga otipa in se prestraši.*) Marija... Kaj je z njim? (*S sunkovitimi topimi pogledi išče odgovora pri okoli stoječih.*)

Lovro: Mati, ne skrbite, izmučen je gospod!

Ferona: Za Boga, hitro ga odnesite v posteljo!

Lovro: Ne smemo z njim takoj na toplo!

Ferona (*z materinsko skrbjo ga neguje*).

Franc: Kje sta ga dobila?

Lovro: Pri Novákovem križu. (*Drgne provizorju roke.*)

Tjaš (*ginjen*): Podila sva konje, kolikor so imeli moči. Zagledala sva jih, kako so molili pri Novákovem križu, tam, odkoder je poslednjič moči videti Šentjurij, ko se spustiš v drugo stran v grabo. Videla sva jih, kako so se dvignili in se s hitrimi koraki opotekli za breg. — Pognala sva konje še huje in došla sva jih, ko so se sesedli na pot in kašljali, po njih pa je snežilo... — Skočiva k njim, dvigneva jih in jim poveva. Ozrli so se proti nebu, se nasmehnili in vzdihnili: »Hvala Ti, neskončni Bog!« — Potem so omedleli in pestoval sem jih do župnišča kot dete, Lovro pa je podil konje...

Provizor (*se počasi prebuja in ogleduje okoli sebe*): Tu sem spet...? Pri Šentjurju...? — Mati, pri vas...

Ferona (*blažena*): Pri meni si, ubogo dete!

Korenjak (*neka notranja sila ga skoraj neusmiljeno sune k provizorju*): Gospod provizor, tudi jaz sem tu... Če morete, odpustite! — Tu boste ostali, pri nas, in že zdaj vas prosim, da naju boste z Lojzo poročili!

Provizor (*nasmešek sreče mu zaigra okoli ust*): O Bog, zahvaljen; moje trpljenje ni bilo zastonj! — Tu ostanem, da, gospod Korenjak; pri vas... Večno... Pokopali me boste za cerkvijo svetega Jurija...

Ferona (*zaskrbljeno*): Tonček, ti je slabo? — — Kaj bi mu naredili?

Provizor (*težko diha*): Nič... — Nič mi ni; srečen sem... Samo zmučen sem... Pustite me, da si odpočijem! — — Pustite naju z materjo sama! — — Hvala vam, gospod Korenjak, in Lovro in Tjaš... Hvala, Franc...! — Pustite me sedaj!

Vsi štirje možje počasi odhajajo.

Provizor: Gospod župan, bogati ste... Mi boste pomagali skrbeti za mater...?

Ferona (*jokaje pade na kolena k provizorju*): Tonček!

Korenjak: Bom, gospod provizor...

Provizor: Hvala vam! Idite sedaj!

Možje odidejo.

Pavza.

Kraguljčki.

Provizor (*boža materino glavo*): Mati, sedaj sva spet sama in lepo nama je...

Ferona: O Tonček, kako mi je! — Sedaj si zopet pri meni... — Kako mi je bilo, ko si sam in zapuščen odšel... In jaz se nisem poslovila... (*Nasloni glavo na njegove prsi ni solze sreče si krčijo pot čez ovelo lice.*)

Provizor: Sedaj je zopet vse dobro! — Kako je Bog dober! — Lepo nama je sedaj, mati, kot o novi maši... (*Sanja.*) Zvonovi so trjanci... Slavoloki so se svetili... In midva sva šla... — Belo krono sem imel na glavi... — — (*Strmi v nebo.*)

Ferona (*rahlo*): Tonček... Ti je slabo...?

Provizor: Ne... Saj bom ostal pri Šentjurju... Zdaj bom ostal pri vas, mati... (*Težko diha in gleda v nebo.*) Mati, jutri bo sveta noč... Pri jaslicah bom prižgal lučko... lepo, svetlo lučko... (*Vzpne se in hlipne za zrakom, pa ga vsemočen kašelj podre nazaj v naslanjač.*)

Provizorjev kašelj se meša s pišem burje, ki zavija okoli oglov. Zavesa pada.

K o n e c.

Paul Claudel | Velika noč

Že dolgo gledam skozi nezavešeno okno zvezdo, ki mi sveti v dalji. Ne spim. Saj noč med Veliko soboto in Veliko nedeljo ni zato, da bi spali!

V svetlem soju se vrste okrog mene gore in gozdovi pričakujoči. Polna luna počasi dviga svoj pobožni obraz po nebesnem pobočji.

Polna luna žari sredi večnosti, ne da en sam žarek bi vztrepetal. Presrečna noč, ki edina ve uro, ko Jezus je vstal!

Nič ne zadrži več tega zmagovalca: ne zid, ne vhod zaklenjen. Tako gre skozi vse čase, ne da bi bil ritem stoletij spremenjen.

Znane so nam le tiste stvari, ki so že med nami.

Sporočilo, da Gospod je vstal, nas vse v hipu predrami!

Čas je, da je tišina vseh dolgih stoletij pred Menoj že končno minila!

Čas je, da bo nestrpno vpraševana zemlja odgovorila!

Zvezde si to, kar so videle, med seboj pripovedujejo razigrano!

Zemlja prekine svoj molk in začne govoriti o tem, kar ji je znano!

Ura je to še brezkrayne samote, kajti sonce še ne vzhaja!

In samo milijoni zvestih zvezd čuvajo grob, bedeči od tečaja do tečaja.

In naenkrat so se zvonovi v ogromnem grozdu zvonika v mesečino, zvonovi sredi noči, zvonovi kot samí razmajali v nočno tišino!

Vsi nakrat govore in to, kar hočejo reči, ni moči umeti!
Ljubezen, iznenadenje, radóst, vse, vse brani jim peti!
Ni to pridušen šepet, ni to jezik, ki se v nas samih plaho budi.
Zvon je to štirih krščanskih vetrov, ki mogočno doni!
Dva zvončka srebrna prekipevaje v neutrudnem razgovoru hitita čez
ráven!
Štirje, vsi resni, z globokimi udarci, izmenoma udarjajo zraven!
Po nemirnih stoletjih sredi presenečene večnosti, v bleščavi krog nas
se razprostirajoče,
Je v hipu ura prišla, ko je vsemu govoriti mogoče.
To ni več človeško jecljanje, to je zmagoslavje, vriskanje vseh ne-
beških zvezdá!
Zemlja sproščena se v zvoku fanfar sunkovito poganja v naročje Boga!
Zemlja, napol že razgaljena, poganja to blazno vriskánje!
Mrtvi z vseh pokopališč, živi napol se mešajo med zvonov teh
ogromnih brenčanje!
To je kaos sveta, z grehom združen nerazdružljivo.
Zdaj pa je v hipu teh usten poljub začutil neodoljivo!
O, speči, ne bojte se, kajti res je: Jaz sem smrt pregnal.
Mrtev sem bil in sem s Svojo dušo in s Svojim telesom vstal!
Premagano je podzemlje in kaosa strt jeklen je obroč!
Zemlja, ki vsa se maje v viharju zvonov, vam pravi, da sem res
vstal to noč!
Žene, kaj iščete v grobu? Vam to, da ničesar več nimate opraviti
z njim, znano še ni?
Prti v kotu so zvití. Ni Ga več tu. Jezus živi!
Moja duša se z zbeganim smehom odtrga od groba!
Verujem v Jezusa — Odrešenika in tudi zame je strta smrti tesnoba!
Sredi samostana ves sam premišljuje visoki čuvaj, ves sam se pola-
goma trepetaje umirja.
Iz vseh cerkva se v vzhajajoče sonce odgovor razširja!
Druga za drugo bude se, čujem, kako na vse strani v noč vprašanje hiti.
Za vsako zvezdico ugaslo se ovčka zbudi.

Opatija sv. Mavricija in sv. Mavra
v Clairvauxu, Velika noč 1934.

Poslovenil Tone Čokan.

Jože Kastelic | Sovretovi Stari Grki

(Anton Sovrè, Stari Grki. Mohorjeva občna zgodovina II, Celje 1939, 568, 4°.)

III.

Sto let je minilo od romantičnega zagona. Medtem je znanost o antiki vsa vprašanja prejšnjih dob znova povzela. Historizem je tudi tu izpolnil svojo nalogo. Pomagal je zbirati in čistiti velikansko gradivo. Vse XIX. stoletje klasične vede se razvija v znamenju razširjevanja, pregledovanja in zbiranja snovi. Kapitol je zavzel Theodor Mommsen, Akropolo pa Ulrich von Wilamovitz-Moellendorff. Samo štiri velika podjetja naj omenim, ki sta jih izvršila ali začela ali pa vsaj podpirala ta dva kneza filologov. Mislim na zbirko vseh latinskih in grških napisov starega sveta pod naslovom »Corpus Inscriptionum Latinarum« oziroma »Inscriptiones Graecae«, na velikanski latinski slovar »Thesaurus Linguae Latinae«, dalje na klasično enciklopedijo »Paulys Real — Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaften« in na izdajo sploh vseh grških in latinskih klasičnih tekstov v zbirki »Scriptorum Graecorum et Romanorum Bibliotheca Teubneriana«. Ob velikanskem gradivu se je tudi stališče časa do antike popolnoma spremenilo. V romantični dobi je Humboldt rekel, da misli ob besedi antika na Grčijo, ob Grčiji na Atene, ob Atenah na Perikla. To docela klasično, da ne rečem klasicistično naperjenost je nova doba nadomestila s predstavo starega veka v celoti, brez kakršnega koli razlikovanja in vrednotenja. Celota dejstva je pokopala živo gledanje. Priključil se ni samo Rim z vso težo in veličastjem cesarstva, ampak tudi bližnji Vzhod, zgodnje krščanstvo, Germani, Bizanc. Antika nima nobene klasične dobe več, vsak napis je enako važen, vsaka okorna podoba primitivne neolitske kulture enako zanimiva kot komplicirana helenistična plastika. V takem razpoloženju je izšla Staretova zgodovina, tak pozitivističen odnos do grške zgodovine ima še danes večina izobražencev in celo večina strokovnjakov. Vendar pa je že nekaj let pred prvim zvezkom Staretove knjige izšlo Nietzschejevo »Rojstvo tragedije«, ki je napovedovalo smrt stvarnemu dožemanju antike in zahtevalo načelne opredelitve.

Od izida Nietzschejeve knjige do danes se v klasični filologiji bijeta ti dve struji: predmetna in nazorska. Prva je prozorna; druga bi se dala na kratko formulirati kot sedanje teženje naše vede takole: gradivo in enciklopedija sta ostala in nujno zmeraj ostaneta na pol pota. Podrobno analitično delo je sicer potrebno; vendar mora slediti sinteza. Sinteze pa ne pojmujejo v pozitivističnem smislu kot rezultat dejstev, temveč kot njihovo bitnostno dožemanje. V umetnosti se moramo približati duhovni enkratnosti lepotnega fenomena, v zgodovinskih vedah pa dogodkom kot členom kulturnega procesa. V vedi o antiki hočemo celoto starega sveta najprej osamiti in predočiti kot razvojno enoto, v njej pa grštvo predstaviti kot središče in vrh. Devetnajsto stoletje antike ni vrednotilo in ne razčlenjevalo. Če naš čas sam ne bo mogel najti nove točke, s katere bi na novo pregledal in zajel antiko, mu bo preostalo samo romantični pogled, ki je izza karolinške in italijanske renesanse tretji in zadnji idejni pogled na stari svet. Kajti goli pozitivistični odnos do grštva

kot ga ima Evropa od romantike dalje, pomeni hujšo reakcijo kot povratek v romantično naziranje, čeprav seveda tudi to ne bi bil napredek. Ali ni mogoče iz te dileme priti do novih opredelitev? Če nam je pot naprej zaprta, se bo »znanost o antiki« še nekaj časa vlačila po svetu kot telo brez duše, dokler ne bo obležala na prašnih policah zapuščenih knjižnic. Toda treba je življenja! Tudi za poglede na antiko vprašajmo življenje in njegove zahteve!

Naš čas je čas velike krize, razsodbe med individualizmom in kolektivizmom. Verjetna črta razvoja se usmerja k vezanosti družbe, ki hoče osebo razložiti kot drugoten pojem, kot svojo funkcijo. Ta težnja je v vseh nas že tako močna, da tudi tisti, ki ostajajo na ploskvi skrajnega individualnega izživljanja, svoje postojanke bolj branijo kot ustvarjalno večajo: branijo pa jih z metodami, ki so jih privzeli iz njim sovražnega časa in so tako v bistvu že izgubili bitko.

Vežanost družbe je nekaj velikega. Vendar je tudi oseba predragocena in zaradi svoje enkratnosti, nenadomestljivosti in transcendentne naperjenosti celo primarna bitnost z ozirom na družbo. Družba je njena funkcija in ne narobe. Kriza našega časa obstoja v nejasnosti družbenih teženj in individualne obrambe. Duhovni relativizem, ki je zadnji produkt individualnega razvoja, je pojav ostarelosti. Od tu ne vodi pot v nobeno pomlad. Kolektivistično pretirano podrejanje in celo zanikanje posebnega osebnega življenja pa je vročična bolezen otroka, ki še ni shodil. Zdrava, močna rešitev bo morala biti družba, ki bo normativno in obvezno usmerjala človeka; taki družbi pa človek ne bo podrejen, ker bo z vso svojo odgovornostjo in svobodo v njej videl izpopolnitev svojega samostojnega bivanja.

Na ta kulturoslovni ekskurz, ki je povsem neobvezen in samo približno veljaven oris, moremo zdaj uspešneje navezati vprašanje, kaj naj nam danes antika pomeni in kako naj antiko dojemamo. Antika nam pokaže na nedvoumen način, kako se je kriza človeka in družbe v njej nujno pojavila in kako se je na naravnost fantastično nepričakovan način rešila. Normativni čas verske in družabne povezanosti predstavlja grška arhaična doba. Sveta resnoba veje iz vsakega kulturnega dela v tem času, naj bo likovna umetnost ali pojav kulta in mita ali v besedi zanos lirike in zgodnje tragedije. To je mladostna doba spartanskega kosmosa in čas, ko so male Atene vodile vso Helado v boju pgoti barbarom z Vzhoda. Peržanske vojne so ustalile življenjsko varnost. Varnost je prinesla bogastvo, z njim so prišle osebne potrebe razkošja. V ta zunanje že za razkroj pripravljeni svet je vdrla misel. Ta misel pa ni bila več kreativna, porojena v demoničnem in tragičnem poseganju človeka izven svoje male, pogojene in minljive eksistence v neskončen in neminljiv svet idej, ampak logično ugotavljanje, sistematiziranje, veselje nad silogizmom, nato pa nad udobnim in neodgovornim sofizmom. Človeška misel se je prvič rodila v vsej veličastni drznosti, a se je komaj porojena že razcepila in obrnila proti sami sebi v skepsi in stoični pasivnosti. Iz takega nastrojenja je pesnil Evripides, ki stoji seveda šele na začetku razvoja. Vedno večji je bil racionalizem in vedno več je pomenil en sam majhen človek. V Rimu se je razvoj analogno vršil. Koncem helenizma je prišel že tako daleč, da je tudi narodnostna povezanost, ki se je edina še bila obdržala, izgubila smisel in moč. Človek je v ozkem obzorju individualizma postal kozmopolit. Stari svet je

bil res star, vsaka zdrava in sveža sapa bi ga uničila. In vihar je res prišel! Krščanstvo je v neizprosni resnobi prepotovalo svet od vzhoda do zahoda in s svojim pojmom normativnosti občestva osmešilo in do konca onemogočilo individualizem pozne antike. Bogovi so bili že davno mrtvi, to moramo poudariti. Boj se ni vršil z njimi. Proti svežemu, normiranemu občestvu je stal popolnoma neoborožen individualist, ki je ob svojem Epikuru ali Marku Avrelu — to je vseeno — glosiral in pestoval željo po življenju in umiral. (Primeri za ogrodje n. pr. Schmidt, Geschichte der griechischen Literatur I 3 [1940] 312.)

Krščanstvo je torej družbi vrnilo normativnost in se je s tem navezalo — seveda popolnoma podzavestno in samo načelno — na dobo arhaičnega grštva. Krog se je dopolnil. Obris nadaljnega razvoja naj bo kratek! Normativni srednji vek je v renesansi doživel spet svojo krizo, racionalizem je nujno sledil, iz njega individualizem in ostarelost. »Zdaj smo v jeseni življenja,« pravi Spengler. Spet se vrši boj med takim ostarelim svetom in teženjem takih oblik življenja, ki hočejo družbi dati nazaj njeno normativno mesto. Krog se zapira. Nič čudnega ni, da se nam odtuja helenizem, da pojav Rima mika predvsem imperialiste, v ostalem pa le toliko, kolikor je vezan, strog, tektoničen, »mlad«. Zmeraj bolj se obračamo filologi k arhaični dobi grštva kot analognemu pojavu sodobnosti. Kajti filologija ni samo predmetno poseganje, ampak zlasti danes prav to, kar je Nietzsche izrekel v svojem nastopnem predavanju v Baslu že leta 1869.: »Philosophia facta est quae philologia fuit.«

V strokovnem smislu je torej najvažnejše spoznanje klasične filologije to, da pozitivizem in historizem gradiva ne zadostujeta. Negativno spoznanje pa še ni tvorno. Splošna težnja filologije bi moral biti tudi pozitivni »kako«: Navezati moramo v poudarjanju načelnega gledanja na antiko na romantično šolo, v poudarjanju doživetja arhaične dobe grštva pa videti kulturoslovno vez med antiko in sodobnostjo in torej centralno upravičenost klasičnih študij.

Seveda L. Curtius v »Zgodovini grške umetnosti« pravilno ugotavlja, da se stilni (in torej tudi duhovni) pojem »arhaičnega« ne da razumeti in oceniti brez »klasičnega« in da je morda največje dejanje grštva prav to, da je edino ono iz arhaičnega, kjer je ostal Egipt in Orient, dospelo do klasičnega v kulturi. Tudi Evropa pozneje do samostojne klasike ni prišla, poustvarila jo je ob grški v renesansi in klasicizmu, ali pa je samo slabotno k njej težila v baroku (tako barok definira n. pr. H. Cysarz). Izključno poudarjanje arhaičnega grštva bi bilo torej enostransko. Pa tudi obzorja, ki ga je XIX. stoletje tako razširilo, že v samem smislu gradiva nočemo utesnjevati. V antiko se vključujejo prazgodovina, Orient, pozni stari vek, zgodnje krščanstvo, Germani in Bizanc. Enciklopedični izsledki Mommsenove in Wilamovitz-Moellendorffove šole bodo nujno ostali zdrava osnova; samo pogledi bodo drugačni. Končno moram omejitev te skice poudariti še s tem, da je nov pogled na antiko sicer dejansko tu, a bolj v zavesti posameznih učenjakov kot v občutju kulturnih prizadevanj časa. Kdaj in kako pa bo antika spet neposredno izpregovorila evropskemu človeku? Kdaj se bo elementarno četrtič zatekel k njej kot k izvoru vsega humanizma? Ali se bo to sploh še zgodilo? (Dalje.)

Vratuša Anton I Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do leta 1900

s posebnim ozirom na Prešerna

V tem pregledu se hočem omejiti predvsem na to, kako so Rusi spoznavali Slovence, ne pa tudi v obratni smeri. Seveda bom pritegnil zraven tudi, v koliko in kako so registrirali Slovenci zanimanje Rusov za naše zadeve.

Za najožje kroge Rusov so bili kajpada privlačni slovenski potniki na Ruskem, ki so pač najverjetneje uporabili ugodno priliko in povedali tudi kaj o svoji domovini.

Kaj takega bi se moglo reči vsaj tudi za Žigo Herbersteina.¹ Taki domnevi bi utegnili ugovarjati baronovo pokolenje. Bil je štajerski Nemec. Vendar pa je treba upoštevati vsaj tale dejstva: ostro je sodil Herberstein o onih, ki so se mu v Vipavi smejali, ko se je učil slovenščine; njegovo mnenje, da se noben jezik ne sme grajati; da utegne tudi znanje slovenščine komu koristiti; da spadajo slovenski Kranjci med najbolj razprostranjene narode; trditev, ki nam ne bo nejasna, če se spomnimo, da je dovedla Herbersteina na tako misel cela vrsta sorodnikov: Istranov, Furlanov, Korošcev, Štajercev, Slovencev ob Muri, Hrvatov, Srbov, Bolgarov, Čehov, Poljakov, da, celo Rusov. Človek takega pogleda na Slované in še posebej na »slovenske Kranjce« ni mogel reči žal besede v Moskvi o narodu, med katerim je bival in katerega jezik se je učil. Vendar pa: to je bila edina lastovka, ki pa še ni prinesla pomladi. V naslednji dobi ni opaziti dokaj časa kakšnega posebnega hotenja in nagiba, iskati stikov z Rusijo, tudi nam ni znano kakšno posebno zanimanje Rusov za nas. Slovansko obzorje slovenskih kulturnih delavcev so pač kazali v prihodnjih letih in desetletjih skoraj izključno le predgovori protestantskih piscev.

Pač! V letih 1787.—1789. je izhajal v Petrogradu v redakciji akademika Pallasova po nalogu cesarice Katarine II. »Primerjajoči slovar jezikov vsega sveta.«² Ob tej priliki je razposlala petrograjska akademija »oglaso vsem jezikoslovcem« za prispevke.³ Tako vabilo je dobil tudi takratni ravnatelj ljubljanske normalke Kumerdej in poslal že 29. junija 1780 svoj »Spis o jezikoznanstvu Slovanov in Rusov«, kakor poroča potopisec Hermann leta 1781.⁴ Vendar pa Kumerdejev prispevek ni dosegel svojega namena: veliki »Glossarium« namreč slovenskega jezika sploh upošteval ni, dasi je vseboval sicer kar dve sto jezikov. Tudi v slovenskem preporodnem krogu niso menda posevali temu prispevku bog ve kolike važnosti. Saj se je Zois spominjal tega dogodka l. 1809. le še medlo in spravljal v zvezo z njim tudi Japlja. Da nam je sporočeno vsaj nekaj o tem Kumerdejevem članku, o katerem pravi Zois, da je vseboval tudi nekaj slovanskih (predrznih) misli, je prav za prav zasluga Čeha Dobrovskega. Le-ta je menda bral Hermannovo sporočilo; ni pa izključeno, da ne bi o stvari kaj slišal tudi na Ruskem. To ni nemogoče; vendar pa je reči, da rokopisa na Ruskem gotovo ni videl, sicer ne bi tako po tomaževsko spraševal Kopitarja na Dunaju: »Kumerdej je vendar poslal akademiji znanosti v Petrograd načrt splošne slovanske slovnice; ali je to le napačna govorica?«

Tudi Kopitar je bil v zadregi; odkrito je moral priznati nekdanjemu mecenu Zoisu, da o tej stvari ni še »nikoli nič slišal«. Prosil je Zoisa, naj mu on kaj pove, če mu je kaj znano, da bi mogel zadovoljiti Dobrovskega. Zois mu odgovori, naj le sporoči Dobrovskemu, da je to bilo v zvezi z »univerzalnim slovarjem«, sestavljenim na zahtevo cesarice Katarine II.; naj pove Dobrovskemu, da ni Zoisu nič znanega o kakšnem odgovoru ruske akademije Kumerdeju, še manj pa o usodi Kumerdejevega prispevka. Medtem pa je ležal Zoisu v knjižnici najbolj zanesljiv odgovor o usodi Kumerdejevega pisanja — Glossarium — brez omembe slovenskega jezika. — Tako je ta, menda prvi poskus, vriniti tudi kaj slovenskega v rusko knjigo, ostal brez uspeha.

Prišla pa je doba romantike, doba splošnega med slovanskega spoznavanja in navduševanja za slovanske zadeve celo pri neslovanskih narodih. Mislim čas, ko je izšel l. 1791. četrti zvezek Herderjevih »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit«, kjer razpravlja znameniti nemški romantik o zatiranju Slovanov, o potrebi, da se zbero slovanski »običaji, pesmi in povesti« in kjer gleda poln nade v slovansko bodočnost v trdni veri, da se tudi ti propadli, nekdanji marljivi in srečni narodi predramijo iz svojega dolgega, lenega spanja ter se otresejo suženjskih verig. — Za tiste čase naravnost revolucionarne misli; tem bolj zanimive, ker jih je zapisal Nemeč, vendar pa ne iznenadljive, če pomislimo, da se je učil bitroumni deček Herder kirurgije pri ruskem vojaškem zdravniku pač z namenom, da bi študiral kasneje medicino v Petrogradu, pa se je zatekel raje k teologiji, potem ko je omedlel ob udeležbi pri prvih operacijah, in če imamo v vidu še njegov duševni ustroj. Dalje mislim tukaj na čas, ko so križarili slavisti iz raznih slovanskih dežel k sosednim in nesosednim Slovanom pač z namenom, da se seznanijo z njih jezikom, običaji in kulturo in književnostjo. Tako so obiskovali tudi Slovenijo in se ustavljali v Ljubljani: Dobrovský, Mácha, Storchbach, mladi Izmail Ivanovič Sreznjevskij. Deloma malo prej, deloma istočasno, deloma pa po žarni pomladi 1824, ko je tleči in že razvnamajoči se ogenj Kollárjeva Slavy dcera še bolj razvnela; ko je pljusknil val njegove vslovanske ideje tudi na jug, dobil vnetega razširjevalca v Iliru Gaju in se dotaknil slovenske zemlje ter zvalil Stanka Vraza v svoj objem. Bila so to leta, ko so poslali 1825 iz Varšave slavista Kucharskega na pet let k zapadnim in južnim Slovanom; ko so se drug za drugim odpravljali iz Petrograda Bodjanskij, Sreznjevskij, Preis, Grigorovič — sami mladi in navdušeni možje, ki naj bi postali po srečno prestalem potovanju profesorji za narečja, ki bi jih na svojem potu spoznali.⁵

In končno: bila so to leta, ko je stoloval na Dunaju mož rdečih las, znan daleč naokrog, a vendar ne toliko priljubljen, da bi mogel uspešno vršiti poslanstvo, ki bi ga v teh letih od njega z največjo upravičenostjo domovina pričakovala. Bil je to tisti Kopitar, ki so se ga »potniki-štipendisti« najraje v širokem loku izognili ali pa vsaj uredili z njim potrebno, kar najhitreje se je dalo; tisti le v Vuka in srbsko narodno pesem zaverovani Kopitar, o katerem večina teh »potnikov-štipendistov« najraje molči, ali pa se izraža o njem, kakor na primer Sreznjevskij: »Z njim menda ne bom imel mnogo opravka — ne gre drugače; vendar pa bo treba tudi to okusiti.«⁶

Morda je iskati vzroka za tako sodbo malo tudi v naravi mladega Rusa, o katerem pravi Jagič, da je bil »človek žizni«, in ga postavlja v nasprotje s Preisom, istotako »štipendistom-potnikom« kot »človekom knjig«. Prav nič bolj ni naklonjena sodba Sreznjevskega o Kopitarju mesec dni kasneje, ko sta že opravila: »S Kopitarjem sem se dvakrat videl — Morda ima mož celo dušo, toda ne meni prikladno... Vuk ga na vsa usta hvali in ga imenuje najbolj častivrednega moža. Morda je celo res; vendar pa me vse njegovo dejanje in nehanje odbija.« To je bil tisti Kopitar, ki bi bil lahko imel mnogo znancev, ker se je vse obračalo na dvornega bibliotekarja, da ni imel posebne odbijajoče lastnosti, ki jo je utegnil opaziti — kot vidimo — tudi Sreznjevskij.

Pozabiti ne smemo, da je živel v tem času deloma v Ljubljani, deloma izven Ljubljane dr. Jaka Zupan, tip romantičnega preroditelja in slovanofila, ki je iskal z Rusi stikov že med kongresom v l. 1821. Da je bil Zupan ob takih obiskih zgovoren in nič manj originalen kot navadno ter privlačen za tuje obiskovalce, je priča tudi Sreznjevskega pismo materi (1841), iz katerega se jasno vidi, da je Jaka potujočega Rusa mnogo bolj zanimal kakor pa na primer Prešeren; saj beremo o njem: »Debel je kakor Avdotja Fedorovna, je veseljak, šaljivec in učen mož, ljubi sladkarije kakor naš Mikola (= brat) in je, kar še enkrat poudarjam, jako učen.« O Prešernu pa le, da je eden njegovih znancev v Ljubljani z dodano pripombo v oklepaju (»eden izmed najboljših kranjskih pesnikov«).

Če primerjamo število slavistov, ki so obiskali Ljubljano in slovenske kraje z uspehom, to je s poznanjem slovenskih razmer na Ruskem pri sodobnikih in potomcih, moremo reči, da ta potovanja niso rodila uspeha, kakršnega bi pričakovali.

Vemo sicer, da je prišel Kucharski l. 1830. — torej po petih letih potovanja — v Moskvo. To se pravi: potem, ko je prepotoval že vse zapadno in južnoslovanske kraje, kakor piše Jagič v svoji »Zgodovini slovanske filologije«. Iz tega vira vemo tudi, da je nato »Moskovskij Vestnik« z navdušenostjo objavljajl Kucharskega »Razprave in zapise«; da je pripeljal Kucharski v Varšavo mnogo slovanskih knjig: okrog pet tisoč da jih je bilo, so govorili. Ni mi pa bilo mogoče ob dostopnem mi gradivu dognati, koliko in kako je Kucharski poročal o Slovencih. Da je moral vsaj nekaj spregovoriti tudi o tej postojanki na svoji poti, je več kot samo verjetno: vemo namreč, da je študiral »več dni v ljubljanski licejski knjižnici«,⁷ in sicer od avgusta na september leta 1828. in da se je ustavil v Ljubljani ponovno, ko se je vračal meseca novembra iz Trsta proti Dunaju. Gotovo je, da je občeval poljski slavist ob tej priliki s Čopom; kaj in o čem sta se pogovarjala, pa bi se dalo dognati, ako bi bila njegova dela dostopna. Možno je celo, da bi se utegnila srečati tudi Prešeren in Kucharski. Pripomniti pa je, da nam iz poročil Kucharskega ni bog ve česa pričakovati, pa četudi bi mnogo občeval s Čopom, in čeprav bi ga Čop opozoril celo na Prešerna. Le malo je verjetno, da bi še ne osemindvajsetletni Baumgartnov uradnik s čimer si že bodi zbudil pozornost varšavskega učenjaka, posebno še, ker je bil to takrat šele pesnik z edino do takrat natisnjeno pesmijo: Deklicam, objavljeno 12. januarja 1827 v ljubljanskem nemškem listu — s šifro P. Da se je ozrl Kucharski po slovenski leposlovni tvornosti, bi zaslišal pač v gluhi samoti le odmev lastne misli.

Vendar pa je treba reči, da Kucharski ni imel niti časa niti naloge, stikati za kakšnimi mladimi pesniki. Glavna naloga, s katero je bil poslan v slovanski svet, mu je bila namreč dialektologija, geografija in zgodovina; šele za vsem tem pa literatura.

Če primerjamo zahteve, ki jih je stavila ruska vlada takim »potnikom-štipendistom« z odmevom njih dela, opazimo — vsaj kolikor se tiče Slovencev — kako se je prav za prav vse njih opazovanje razpuhtelo, oziroma mileje: kako je rodilo manj sadu, kakor pa bi pričakovali. Taka sodba utegne biti upravičena, toda le do neke mere. Zavedati se moramo namreč, da je moral tak »štipendist-potnik« v svojih letih prebroditi vse slovanske dežele, se učiti vmes jezikov in opravljati razen tega še na desetine nalog in nalogic, ki so se ga držale na vsej poti. Razen tega je treba pripomniti, da se takrat še ni dalo priti v dobrih štirih urah iz Ljubljane na Dunaj kakor danes, ampak da so mučile takega »potnika-štipendista« enake in slične nadloge, kakršna se je pripetila Sreznjevskemu blizu Dunaja: zlomila se jim je os na poštnem vozu in so se zvrnili v jarek; počakati je bilo treba, da je bil voz zopet sposoben za nadaljnjo pot. Seveda so take nezgode utegnile biti na svoj način tudi koristne, ali pa vsaj ne brez koristi. Samo tako se je na primer Sreznjevskij že na Dunaju seznanil s slovenskimi vozniki — našel jih je v neki gostilni, kamor je zavil, dokler niso popravili voza — in mogel že v dunajskem pismu sporočiti materi: »Sedaj sedim v gostilni. Vse okoli mene sede vozniki - Kranjci, ki se obnašajo proti meni zelo spoštljivo; in jaz se vedem proti njim enako, medtem pa zapisujem pesem, katero ravno pojo.«⁸

Zahteve in zahtevice, ki jih je moral tak »potnik-štipendist« verno izpolnjevati, pa so bile: da se je ustavil v Pragi in obiskal Šafařika, Čelakovskega, Palackega; da se je naučil češčine; da ni pozabil na Dunaju potrkati pri Kopitarju in pri Vuku; da se je seznanil z dvorno biblioteko na Dunaju in povsod, kjer so bile knjižnice; da je zbiral rokopise in knjige; da se ni izognil Pešti, Slovakom in Kollarju; da je prepotoval Štajersko, Koroško, Kranjsko, Hrvaško, Beneško; da ni pozabil nameniti korak tudi v Genovo, Bologno, Rim; da je moral obrniti v teh mestih še prav posebno pozornost na rokopise; da naj krene nato preko Transilvanije, Bukovine, Galicije, Madžarske, Šlezije, Lužic, Saksonske še v nekatera nemška mesta, vsaj v Bremen in Hamburg na primer. Če dodamo k temu še glavno zahtevo, ki jo je moral imeti tak »potnik-štipendist« vedno v vidu, da namreč prouči jezike, »da, celo govore«, običaje in način življenja teh narodov ter da dela razen tega v knjižnicah in arhivih, se prav za prav ne moremo in ne smemo čuditi, da so bila taka opazovanja in poročila več ali manj površna in površinska, posebno še če pritegnemo tudi dejstvo, da je imel tak »štipendist-potnik« za vse to le dve leti na razpolago.

Na Ruskem so na ta način sicer zvedeli o čudežih ponarejevalca Hanke, o Dobrovškem in o drugih vodilnih osebnostih v slavistiki; mladi ruski bodoči slavisti so si sicer mogli ogledati te in take znamenite može in stopiti z njimi v zvezo — kar vsekakor ni neznamen uspeh take zamisli — a za podrobnosti tukaj ni bilo časa.

Za pravilno oceno dela »potnikov-štipendistov« in njim podobnih pa je treba upoštevati še vsaj tale tri dejstva.

Pozabiti ne smemo, da se je godilo vse to v dobi romantike in več ali manj v romantičnem razpoloženju; da je torej takratni svet bolj zanimala narodna pesem kakor pa umetno pesništvo; bolj čustveno dožemanje in opazovanje kakor pa študiranje in truda polno ugotavljanje različnih dejstev, do katerih se je moglo priti na podlagi strogega razuma, ali pri katerih je bil razum potreben vsaj kot glavni faktor. Saj je vedel povedati Čop celo o čustvenosti tako oddaljenega moža, kakor je bil Kopitar, da je dunajski kustos razvajan po lepoti slovanske narodne pesmi ter zato prehladen, da ne rečem trd in krivičen proti učenim pesnitvam Slovanov.⁹

Dalje je bila to doba, ko so se navduševali poleg narodne pesmi za etnologijo, za narodne šege in običaje. Skratka: za vse, kar je »nepokvarjeni izraz preproste narodne duše in njene mladeniške govornice«, smeje, bogate in ubrano doneče v nasprotju z »moško govornico« umetne pesmi, oddaljene od narave.¹⁰

In končno: prezreti se ne sme tudi dejstvo, da je takrat marsikomu veljalo kot kažipot življenja načelo: Wein, Weib in Gesang in da se je kaj lahko zgodilo, da so vsebovala taka poročila raje žalostne spomine na ponesrečene kroge, kakršen se je izcimil iz obiska Mácha in Strohbacha v Ljubljani,¹¹ ali pa vsaj tudi te. Tej misli ne ugovarjajo na primer takele ugotovitve iz pisem Sreznjevskega: »Micke so prav, prav lepe, in vse, prav vse je tako milo, da bi lahko desetkrat potoval po isti poti z enakim zadovoljstvom... To me res jezi (da ne razumem govornice). Sicer je jezik ušesu zelo prijeten, posebno kadar ga govori kaka lepa Micka... Midva z Vrazom sva šla večkrat gori in doli po trgu in s posebnim veseljem opazovala lepe Micke; res čudno, koliko je tu teh tako lepih in mladih Mick...« Iz pisem istega Sreznjevskega, ki je vedel o Prešernu le bore malo povedati: »Vsak večer prebijem v tej ali oni gostilni, kjer se zbirajo naši znanci pri vinu. (Sicer pijem jaz le po pol maseljca, to je po eno čašico in še to mešam z vodo.) Naši znanci so dr. Prešeren (on je izmed najboljših živečih kranjskih pesnikov) — dr. Hrovat — advokat, knjižničar in nekoliko profesorjev. Vse oni pijut vino kak vodu...« Še bolj preseneča le-taka opomba o Prešernu, ker vemo, da je prihajal Sreznjevskij preko Prage, kjer ga je vsekako moral poučiti že Čelakovsky o svojem občudovancu na Kranjskem. Da je bil Sreznjevskij pri češkem Prešernovem dopisovalcu in da sta morala govoriti tudi o Prešernu, ni dvoma; saj je prišel Sreznjevskij s Čelakovskega priporočilom na Prešerna: »Übergeber dieser Zeilen ist Herr Srezniewsky, Professor aus Charkow, der einige Zeit bei Ihnen in Laibach zu verweilen gedenkt, um die krain. Mundart an Ort und Stelle zu studieren.« Da, Sreznjevskij se je mogel že celo v Pragi seznaniti s primerki Prešernovega Krsta, ki jih je spremilo na Češko Prešernovo pismo Čelakovskemu z dne 22. avgusta 1836. Pa tudi ni neobhodno potrebno, da bi moral videti Sreznjevskij primerke Krsta prav samo pri Čelakovskem; omenjeno pismo govori namreč o štirih izvodih, poslanih na Češko, katerih eden (neomenjeni) je bil seveda za Čelakovskega, drugi pa za »gospoda Maho« und die übrigen zwei... an allfällige Kranjcophilen abzugeben«. Da je Sreznjevskij slišal o kranjskih stvarih v Pragi pač še tudi drugje, je posredna priča Prešernovo pismo Bleiweisu (21. febr. 1847), kjer prosi kranjski dohtar ljubljanskega urednika Novic »den plenum titulum des Bibliothekars Hanka, der mir

(Prešernu) vor etlichen Jahren (mišljeno je pač leto 1841.) durch Sreznjevski seine Poesien überschickt hat.« Ko je izročil Hanka pred veliko nočjo 1841 »diesem braven Mann und tüchtigen russischen Schrifsteller — kakor imenuje Čelakovsky Sreznjevskega — svoj izvod poezij, mu je moral vsekakor povedati vsaj to, kam in komu naj jih nese. Skoraj gotovo je, da mu je povedal tudi, zakaj pošilja svoj dar prav Prešernu.

V še bolj mučen položaj pa stavlja ocenjevalca dela Sreznjevskega za spoznavanje Slovencev in Prešerna med Rusi dejstvo, da Prešeren štiridesetih let ni bil več oni Prešeren, ki ga je utegnil videti leta 1828. Kucharski — da je bil to že pesnik Sonetnega venca in Krsta pri Savici ter večine svojih najboljših pesnitev sploh, tisti Prešeren, ki je zapisal »Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu v spomin vel'kega tedna leta 1841.¹²

Si slovenskega rodu,
te ne prašam, kam, čemu,
kadar boš prišel domu,
sin neumrjoče Slave,
spomni bratov se krog Save!

Deloma morejo to dejstvo opravičiti podatki Prešernovih življenjepiscev, da je namreč Prešeren v družbi le redko mnogo govoril. Za mladega živahnega Rusa, ki je posebno »ljubil glasbo in pesem«, tak pojav ni mogel pomeniti nič izrednega.

Omenil sem žalostni konec kranjske večerne pojedine čeških gostov iz leta 1834. Krivično bi bilo, ko ne bi dodal temu še, da so se tudi ob takih prilikah mogli načenjati pogovori, kakršni so bili za peščico ljubljanskih preporodnih delavcev zelo koristni in poučni. Poročilo pravi, da so prevajali Kollarja (pač »Slavy dcera«); da so govorili o Slaviji, o Korotanu; da so pili zdravice Slovanom; da so govorili o Vodniku, o Kopitarju, o Apolu, o Čopovem »ABC — Krieg«.

Tudi o Sreznjevskem ne morem reči, da ne bi ničesar povedal o slovenski zemlji v svoji domovini.

Da je bilo dostopno Pypinu, piscu »Zgodovine slovanskih literatur« Sreznjevskega pismo iz Maribora,¹³ kjer potnik razlaga lego tega mesta in opisuje, kako je govoril s Štajerci, slabo naglašujoč ruske besede, pa da so ga razumeli; da je bral istega ruskega potnika opis štajerskega kmeta, ki da zelo liči na ruskega mužika s svojo »izpuščeno srajco«; da mu je bilo znano, kolikš se je trudil isti Rus l. 1841., da bi se naučil kranjščine, ki da je čudnega naglasa in da požre več nego polovico glasov, druge pa izpreminja, da pa je »ušesu zelo prijetna«; da je bilo vsaj to znano Pypinu, bi za Slovence ne imel le tako hladnih besed, kakor jih beremo v prvi izdaji njegove »Zgodovine slovanskih literatur« iz l. 1865., in ne zaključil bi svojega dela o Slovencih z mislimi »nekega novejšega popotnika« — utegnil bi to biti neki L—skij (Lamanskij?), ki je priobčeval l. 1860.—61. v Ruskem slovu »Potovanje po južnih krajih Avstrije«, ker ga Pypin med literaturo navaja — da namreč srečaš povsod na Kranjskem ljudi, ki so svoj jezik ali popolnoma že pozabili, ali pa da ga govore le na pol, ali pa mešajo oboje — in to tudi na deželi; da je mlajšim nemški jezik sploh moda; da bo Slovencev vsekakor

kmalu konec. Isti Pypin menda tudi ne bi v tem primeru s takim dvomom pridal temu istodobnega Klunovega mnenja, ki brani slovenščino pred takim obrekovanjem, češ da je tako samo v Ljubljani in okolici, ne pa še drugod; temveč bi mu vsaj verjel.

Toda Sreznjevskega pisma so bila objavljena šele 1891—1892 v »Živi starini«, torej šele dobro desetletje po drugi izdaji Pypinove »Zgodovine slovanskih literatur«.

Tudi bi se morda povprašal Pypin o pravilnosti delitve južnih Slovanov, da je bral v pismih Sreznjevskega, kako drugačni so Štajerci in Kranjci in kako drugačni zopet Hrvati, ki so mu »čudesnij narod, mužščiny visoki rostom, ženščini krasavicy i odežda prelestnaja«, kako drugače govore na Kranjskem in Štajerskem in kako drugače zopet na Hrvaškem.

Da, o Ljubljani bi bil mogel zvedeti pisec o »Horutanah« poleg opisa, obsega in lege tudi podrobnosti: da ima Ljubljana jako lepo kazino; da ima kazino precej članov; da plačuje vsak član po 15—20 gold. na leto in sme zato vse leto obiskovati čitalnico, plese »in drugo«; da ima Ljubljana gledališče; da je ljubljanska policija zelo stroga in da ne pripušča v postnem času (Sreznjevskij je bil v Ljubljani v velikem tednu) »niti malih večerov, kjer se pleše po godbi«; da se je dalo v Ljubljani Sreznjevskemu prav za prav prijetno živeti: zjutraj vstaneš, se oblečeš in greš na kavo »Pri Avstrijskem cesarju«, od tod greš v knjižnico, potem pa domov obedovat, po obedu obišeš profesorja Metelka in se baviš z njim s kranjskim narečjem, nakar utegneta oba stopiti zopet v knjižnico, vsak večer pa prebiješ v tej ali oni gostilni, kjer se zbirajo tvoji znanci pri vinu.

Navedel sem vse te podrobnosti zato, da označim obenem tudi, o kakšnih malenkostih govore Sreznjevskega¹⁴ pisma in zamolčujejo, kar je važnejšega; s čimer pa je zopet izpričano, da so bila namenjena prav za prav samo njegovi materi, kateri so bila vsa naslovljena, ne pa učenemu in znanstvenemu svetu.

Ustavil pa sem se tukaj tudi zato, ker so zvezane take podrobnosti s poročili, ki bi utegnili povedati kaj več, ali pa dala vsaj misliti, da narodič, ki ima kulturno središče z gledališčem in s 13 tisoči prebivalcev, mora vendarle živeti in da ne morejo biti vse to le tujci, oziroma neka čudna mešanica, ki bi govorila v najboljšem primeru »nemški in italijanski s slovenskimi končnicami, ali narobe«.

Za pravilno presojo Pypinovega dela¹⁵ pa moramo imeti v vidu še nekaj momentov: Pypin ni bil strokovnjak za slovanske literature, ampak je bil predvsem romanist in germanist, ali bolje: mož splošnega, ne le specialnega znanja slovanskih književnosti, na kar bi kazalo dejstvo, da je postal l. 1860. profesor evropskih literatur v Petrogradu. Njegova »Zgodovina slovanskih literatur« je bila zavoljo posebne zgradbe in načina obdelave edinstven dogodek svojega časa. Pokazal je v njej, kakšno je slovanstvo, in pravilno uganil, da je slovanska skupnost še daleč. Da je zmožni tako obširno delo, kot je njegova Zgodovina, mu je pripomogla njegova močna narava in volja do dela. Kot takega ga opisuje in se mu čudi mladi Prijatelj na svojem študijskem potovanju, ko se je z njim osebno spoznal in »gledal s spoštovanjem na krepkega starca kakor na nosilca oporoke silnih mladeničev

60 let«. »Njegov pogled ovaja meni večjega učenjaka kakor njegovi spisi,« sporoča Prijatelj na Dunaj. — »Je to človek, ki ima, kakor se reče, povsod oči, ne radovedne, ampak nekako mirno-skrbne, globoke. In zato sem jaz uverjen, da on vse ve, kar enkrat pogleda.«

Kar je opazil Prijatelj l. 1903. starčevskega na Pypinu, je bila menda samo prevelika ljubezen do lastnih del: obljubil je Prijatelju drugi natisk svoje »Zgodovine ruske literature« v 4 delih, poseben odtisk svojega članka v Enciklopedijskem slovarju, opomnil ga pa tudi, naj ne pozabi kupiti si njegovo »Zgodovino slovanskih literatur«, ki jo je starček zasledil v katalogu antikvarja Kümleja v Rigi.

Starčevska poteza utegne biti tudi dejstvo, da Pypin ni hotel nič slišati o spremembi svojega mnenja o Slovencih v nameravani tretji izdaji svoje »Zgodovine«, dasi je takrat bil že Koršev Prešeren nad dve leti na ruskem trgu in dasi je mladi Prijatelj skušal Pypina prepričati o näsprotnem; saj je tudi v drugih delih svoje knjige hotel le dodatkov za novo izdajo, ne pa tudi spremembo starejšega.

Najlepša pot za opravičilo Pypinu, oziroma za razumevanje njegovega pičlega znanja o Slovencih in o oddaljenih Slovanih sploh, nam nakazuje njegovi spomini na Grigoroviča: »Ko nam je začel razlagati o Slovanih, je mislil, da že vemo za vse te Bolgare, Srbe, Poljake, Čehe, Lužičane, Slovake, Horutane. Mi pa smo imeli sicer zrelostno izpričevalo, vendar pa nam je bilo poznanje slovanskih plemen nekaj čisto novega, dasi smo bili dovršili kurze geografije in zgodovine.« Z drugimi besedami: šolski sistem je bil tak, da so po njem zvedeli učenci o izvenruskih Slovanih malo več kot nič. Dejstvo, ki ga potrjuje tudi sporočilo, da se je še Korš učil o »Horutanah« in se je zavrgel v njegovi glavi pojem Slovence še na Dunaju ob prebiranju Prešerna ter okoliščini, s kom se je Pypin seznanil in se družil v Pragi na svojem študijskem potovanju v mladosti, kakor sam pripoveduje: s Šafarikom, Palackim, Riegerjem, Šembero, Hanko, Nebeskim, a izmed slovenskih — s Šenoo.¹⁶

Glede na do sedaj povedano je jasno, da je bilo Pypinovo poznanje Slovencev le od drugod, predvsem iz nemških knjig nabrano znanje. O tem priča navedena literatura v njegovi knjigi.

Tako navaja za zgodovino in zemljepis in narodopis: Göth, Das Herzogtum Steiermark, Wien 1840—41 (220); K. Mayers Geschichte von Kärnten, Cilly 1785; Valvasor Ehre des Herzogtums Krain, Laibach 1689; A. Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain, Laibach 1788—91; Aucher, Geschichte des Herzogtums Steiermark, Grätz 1844—50; Hermann, Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten, Klagenfurt 1843; Anton Kreml »Dogodivščine Štajerske zemlje« v Gradci 1845. Razen tega je omeniti iz te skupine posebej še l. 1857. izišlo Kennovo knjigo »Sloveny«, ki jo Pypin tudi navaja, pa vendar govori v svoji knjigi o Horutanah z »zapadno srbsko literaturo«. To je napisal Pypin leto potem, ko je dal Jireček v Šafařikovi »Geschichte der südslavischen Literatur« na prvo mesto poglavje z napisom »Slovenische Literatur« in mu odmeril nič manj kakor 149 strani. — Za jezikoslovje omenja Kopitarjevo slovnico; Dajnkovo Lehrbuch der windischen Sprache, Grätz 1824; Metelkovo slovnico s pripombo »po sistemu

Dobrovskega»; Murko, Grammatik der slaw. Sprache in Steiermark, Grätz 1843; Janežičevo slovnico iz l. 1854. in Janežičev »Popoln ročni slovar slovenskega in nemškega jezika iz l. 1851. — Iz literature se zadovoljuje s Klunovim člankom »Die slowenische Literatur. Eine historische Skizze« v Österreichische Revue 1864¹⁷ in z navodom Šafařikove zgodovine prvega dela »Slowenisches und glagolitisches Schriftthum«.

Ni verjetno, da bi imel Pypin vse navedene knjige v rokah. Kvečjemu če si jih je ogledal v Pragi ob priliki svojega popotovanja po slovanskem svetu. Še manj pa je verjetno, da bi vse knjige tudi preštudiral; da ni tega storil, vsaj kar se slovenske literature tiče, je posredno izpričano s tako svoj-
skim mnenjem o »Horutanah«; z mnenjem, ki ga more opravičiti samo nevednost.

Za mnenje Rusov o Slovencih za prihodnje dni je bila Pypinova knjiga ne samo velikega, ampak, rekel bi, odločilnega pomena. Dejstvo je namreč, da je šel Novič, izdajatelj zbirke »Slovinskie poety«, rajši vprašat za starost imena »Horutane« Pypina, kakor pa da bi segel po Koršu.¹⁸

Beremo pa v prvi izdaji Pypinove »Zgodovine« o Slovencih, da so se semkaj naselili; da jim je vladal Samo; da so jim nato gospodarili Bavarci, Franki; da pripadajo temu plemenu brižinski spomeniki; da je tukaj doma tisti Kopitar, ki je menil, da sta govorila Ciril in Metod kranjski; da so imeli ti Slovani pred Kopitarjevo slovnico že tudi Bohoričevo — iz dobe, ko je začel svojo vero Trubar in ki ji je sledila protireformacija. — Še manj pa je našel v Pypinovi knjigi tisti Rus, ki je hotel zvedeti kaj o slovenski literaturi; naletel je pač na Pohlina, Japlja, Kumerdeja, Trubarja, Ravnikarja, Dajnka — da, celo Küzmiča je našel med njimi; — zvedel je, da sta najvažnejša pesnika Vodnik in Prešeren; bral je, da se začenjajo pojavljati na Slovenskem že tudi slovenske knjige; a prezrl gotovo ni opombe, da je vsa ta literatura pretežno verskega značaja.

Res je bil tudi Čop v zadregi, ko naj bi pisal Šafařiku prispevek o preteklosti slovenske knjige, ko je spraševal Kopitarja, ali naj morebiti »našega patra Basarja in Svetokriškega« estetsko oceni, ali naj našteva »razne izdaje evangelijev, katekizmov, Tomažev Kempčanov itd.« Res izberemo iz njegovega pisma Šafařiku¹⁹ isto mnenje, ki ga izraža skrb, kaj bo rekel češki pisatelj »o naši kranjski književnosti, o naših molitvenikih, katekizmih, o naši književnosti za kmeta (Bauernliteratur), ko je nevoljen že nad srbsko knjigo. Dejstvo je tudi, da nič bolje ne sodi o slovenski knjigi Prešeren, ko toži Čelakovskemu: »Poezija je do zdaj per nas večidel neobdelana ledina, z prozo se sami duhovni vkvarjajo.«

Vendar pa: kar sta pisala Čop in Prešeren, je bilo v začetku tridesetih let, Pypinova zgodovina pa je izšla več kot tri desetletja kasneje; takrat, ko je že dorasel v moža Levstik in ko je že mladi Jurčič vneto izpolnjeval književni program Laščana iz l. 1858.; takrat, ko so bila v slovenski književnosti že poznana imena Jenko, Mencinger, Erjavec in ko se je že začel oglašati Stritar. Pypinova knjiga s takimi podatki je izšla onega leta, ko je napisal avtor »Domna« in »Jurija Kozjaka«, že tretjo daljšo povest »Tihotapca« in leto kasneje, ko je bila ustanovljena Slovenska Matica; leto potem, ko so prestale zapor Levstikove Pesmi in ko je povezal Jenko svoj

otožnobarvni šopek — in končno samo leto dni pred Stritarjevim estetičnim uvodom v poezije tistega Prešerna, ki je Pypinu le eden izmed najvažnejših — kakor Vodnik, a sodi o njem istega leta A. Dimitz,²⁰ da bi bil nemški prevod, vreden Prešernovega izvirnika, »eine Bereicherung der deutschen Welt-literatur«.

Da se je kaj takega zgodilo, smo krivi pač največ mi, ker nismo dali od sebe nobenega drugega poročila in je imel Pypin na razpolago izmed našega le Čopov sestavek za Šafařika. Saj nismo imeli v vsem tem času prav za prav niti doma nič posebnega razen Malavašičeve, svoji dobi primerne ocene Koseskega, Prešernovih Poezij, Novic, Čbelice, iz katere ne bi Pypin o Prešernu na primer niti toliko dobrega zvedel, kakor je mogel najti v Čopovem članku. Šele v drugi vrsti moremo govoriti o Pypinovi krivdi: videti bi pač moral, da je Čopov sestavek iz ena in tridesetega leta, njegova knjiga pa iz pet in šestdesetega. To se pravi, da je med tema dvema dogodkoma čas, v katerem se lahko pojavi pesnik in izpoje, da, celo umrje, kakor pri nas Prešeren; da utegne biti med umetninami, kakor sta pri nas »Sonetni venec« in »Krst pri Savici« le par let časa; da lahko nastanejo v preteku tridesetih let, časovno vzeto, skoraj štirje Evgeniji Onjegini;²¹ da lahko v toliko letih dozori tudi delo, kakršen je prvi del Goethejevega Fausta...²²

S takimi mislimi bi se moral Pypin lotiti dela, pa četudi je imel namen, »dati le splošni obzor nestrokovnjaku in ponekod biti vodič in napotek za proučevanje raznih problemov«, posebno še, če bi imel pred očmi dejstvo, kako toplo je pisal Prešernov sodobnik, Čeh Čelakovský o mladem slovenskem pesniku v Časopisu Češkeho Museuma proti koncu l. 1832. Moral bi se pač zamisliti, so li ukanili češkega kritika upi o »bogatih naravnih darovih« za pesniški poklic, skritih v Prešernu, ali pa se je morda napoved izpolnila, in če se je, kako se je izpolnjevala in izpolnila tja do l. 1848. — posebno še, ko je mogel brati pri istem Čelakovskem opombo, kako kaže njegov slovenski pesnik »resno skrb obogatiti literaturne zaklade in olikati si duha«.

Da se je Pypin ustavil ob tem dejstvu, se ne bi zgodilo, da se je šele s Korševim klicem v l. 1900. raznesel odmev Čelakovskega besed, izgovorjenih že pred sedemdesetimi leti, tudi v vzhodni slovanski svet, besed nenavadnega priznanja, da je Prešeren »pač vreden častnega pozdrava v vrsti slovanskih pesnikov«; to se pravi: pesnik, ki se mu smeš približati z istimi merili in pričakovanji, s kakršnimi se je bližal njegov sodobnik sodobniku Puškinu, Kollarju, Mickiewiczu.

Danes je Pypinova knjiga iz 1865 pač samo še kuriozum, vsaj kar se Slovencev tiče.

(Dalje.)

Opombe: ¹ Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetka do Zoisove smrti, 16. — ² tam, 246. — ³ tam, 413. — ⁴ tam, 264. — ⁵ Jagić, Istorija slavjanskoj filologiji, 1910. Sankt-peterburg. — ⁶ Pismo z dne 27. jan. 1841. — ⁷ Kidrič, Prešeren II, CXLIV. — ⁸ Pisma Sreznjevskega so izšla v Živi starini 1891-92 v uradništvu Lamanskega. V slovenščini jih je objavil DiS 1899 (Iv. Merhar: I. Sreznjevskij na Slovenskem), 128, 161, 193. — ⁹ pismo je z dne 21. jan. 1830 in utira pot prvemu zvezku Čbelice h Kopitarju. — ¹⁰ Herderjeva načela; prim. Kluge, Geschichte der deutschen National-Literatur, 58. Auflage, 1937, 128. — ¹¹ prim. Kidrič, Prešeren II, CCLXXI-II in tam navedeno literaturo. — ¹² prvič objavljeno v LZ 1900, 771. — ¹³ pismo je datirano z dne 9. mārca 1841. — ¹⁴ I. I. Sreznjevskij je bil rojen 1. jul. 1812 v Jaroslavu. Oče profesor liceja in kasneje na univerzi je 1819 umrl. 1826 je vstopil mladi Izmail Ivanovič na univerzo. 1831 je izdal Ukrajinski almanah, 1882 pa »Slovanske pesmi«. Za glavno

nalogo si je stavil sestavo etnografsko-etimološkega slovarja. Po dovršenem potovanju je bil profesor na harkovski univerzi. O njegovem delu za slov. dial. in etnol. prim.: Ramovš, *Historična gramatika VII*, uvod; Nahtigal v *SJ*, 1940. — ¹⁵ A. N. Pypin je iz Saratova ob Volgi; gimnazijo je obiskoval v domačem kraju (1842-49), univerzo pa v Kazanju in kasneje v Moskvi, kjer je predaval takrat znameniti Grigorovič. — Najbolj znano njegovo delo je »Zgodovina slovanskih literatur«, ki je doživela v prejšnjem stoletju dve izdaji (1865, 1879); o tretji, nameravani, govori *Prijatelj* v *LZ*, 1906, (31, 104, 153, 215). — ¹⁶ prim. *LZ*, 1906, 153 in *LZ*, 1938, 304. — ¹⁷ *Österreichische Revue* 3 Bd, str. 76—100; (3 Bd, str. 52—66). — ¹⁸ Razlaga, da so znani Slovenci z imenom »Horutane« med Rusi »so vremen Nestora« — kakor Pypin; Korš Nestorja sploh ne omenja. — ¹⁹ pismo je datirano z dne 4. jun. 1831; prim. Matija Čop, *Izbrano delo*. Cvetje 6, str. 32—40. — ²⁰ *Blätter aus Krain*, št. 5. — ²¹ Puškin je pisal Evgenija Onjegina v razdobju od 1823—1831. — ²² Goethe se je spoznal za časa bolezni 1768 z različnimi skrivnostnimi alkimističnimi knjigami; iz tega leta smatrajo njegovi biografi, da so prvi zapiski Fausta; prvi del te velike pesnitve je izšel l. 1808, drugi pa 1824—31.

Karel Rakovec | Labodji zastor

Labodji zastor visel je med nama,
kot senca mi zakrival je ikono.
Skoz gosto prepleteno rožno trnje
vabila si me z nemima rokama.

Zakaj sem zbal se ovijalk ljubezni?
Okamenel mi je korak do tebe.
Ti nisi se ganila, le smehljala.
S solzami sem glušil tvoj smeh dvorezni.

Solze sem stregel v vrč in ti napival.
Sem te kdaj ljubil, kelih neizpiti?
Zdaj so potrgane vse bele niti.

Ko sva bila v najožji krog ujeta,
ločila naju je zavesa črna.
Zakrila te je črna silhueta.

Književnost

Kette Dragotin: Zbrano delo. Uredil Francè Koblar. Ljubljana, Nova založba 1940. 8°. (LVI + 358.)

Vprašanje Kettejevega Zbranega dela je viselo tako rekoč v zraku. V prodaji Kettejevih pesmi sploh nismo mogli dobiti, kvečjemu samo antikvarno. Kdor je hotel poznati pesnika, je imel na razpolago dve nepopolni Aškerčevi izdaji¹ ter posamezne pesmi po raznih publikacijah ter več raztresenega gradiva. Toda Ketteja celega, kolikor se nam ga je doslej ohranilo, nismo imeli, dasi je od njegove smrti minulo že več kot 40 let. Pač eden izmed mnogih dokazov, koliko moramo še dohitevati; drugod taki pesniki, kot je Kette, doživljajo izdajo za izdajo (n. pr. pri Čehih Jiří, Wolker itd.).

To občutno vrzel je sedaj izpolnil Francè Koblar z Zbranim Kettejevim delom, kolikor se nam ga je doslej ohranilo, in ga izdal pri Novi založbi. Ni to strogo znanstvena izdaja, temveč nekak kompromis med poljudno in kritično izdajo v slogu, kot ga je pri nas prvi uvedel dr. Prijatelj z izdajanjem Jurčičevih zbranih spisov pri Tiskovni zadrugi. Taka izdaja se naslanja na izvirno rokopisno gradivo ali prvo izdajo, tekst se po danih možnosti rekonstruira oziroma modernizira, knjigi se prida literarno-zgodovinski uvod in poljudni komentar s kritičnimi opombami.

Koblar ni hotel razbiti harmonične enote obeh Aškerčevih izdaj (znano je, da Kette ni razdelil svojih pesmi tako, kot so v Aškerčevi izdaji!), zato je zunanje pridržal njegovo razdelitev gradiva po pesniških oblikah. Toda notranja razdelitev je urednikova, pesmi se vrstijo kronologično v vsakem ciklu, kolikor jih je mogel ugotoviti

¹ Prva iz l. 1900. Druga iz l. 1907. ilustrirana.

vsaj približno iz ohranjenega arhiva ljubljanske ali novomeške Zadruge, iz žepnega zapisnika ali iz Kettejevih pisem samih. Seveda je popolna časovna ureditev še vedno nemogoča, zaradi pomanjkljivosti zanesljivih virov in tudi zaradi tega, ker so se izgubili vsi pripomočki, ki jih je imel Aškerc pri prireji druge izdaje. (Tu se vidi, kako nujno potreben je arhiv, kjer bi bila vložena vsa ostalina slavnih ali pomembnih slovenskih mož — da se preprečijo nenadomestljive izgube!!) Vendar je v tem Zbranem delu zbrano prvič vse gradivo, kolikor ga je bilo mogoče zbrati in kronološko razvrstiti. Po zlu so šli Kettejevi osnutki, delovni načrti in razne skice, ki jih je imel v rokah še Aškerc. Koblar pa je izpustil nekatere kritike iz ljubljanske in novomeške Zadruge, burko Naši dijaki, iz pesnikovih prvencev nekaj pesmic, kar ne bi smelo izostati v popolnem zbranem delu, ne toliko zaradi literarne kot dokumentarne cene. V popolni izdaji bi se tudi ne smela izpuščati mesta, čeprav »nebistvena«, kot se je to zgodilo pri »Kritiki Novakove črtice«. Tekstno je Koblar po možnosti upošteval prvotnejše besedilo, ponekod je tekst spremenil — samo nebistveno — vendar v opombah navedel inačice. Seveda je težko izrehati sodbo, ali je to upravičeno ali ne, ker po večini nimamo prvotnega teksta, saj je že Aškerc pred objavo v Ljubljanskem zvonu popravljaj Kettejeve pesmi.

Vso pesnikovo zapuščino je urednik razdelil na Mladinske spise in pesmi; Pesmi; Gazele; Sonete. To je zunanja Aškerčeva razdelitev. Novo, Koblarjevo pa je dopolnilo: Prevodi; Črtice in kritike; Pisma. Če bi nam Koblar hotel podati res celotno sliko pesnika od prvih začetkov, bi — po mojem (tako se drugod tudi v zbranih delih prakticira!) — moral dodati pred mladinske spise še en ciklus »Pesniški prvenci«. Tako bi se pokazala v nazorni obliki nevzdržnost Aškerčevega mnenja, da so prve Kettejeve stvari »basni«, temveč nasprotno, da je bila snov prvencem življenje in ljubezen. Potem bi lahko ta opazka v opombah izostala. Tudi iz kronološkega stališča je moja opomba utemeljena.

V Mladinskih spisih je novo Pobožnost k Majci božji poleg dveh basni iz Vrtca in Angelčka ter Žalostinka, ki jo je Aškerc tiskal v ciklu Pesmi. Te Pesmi (Kettejeve pesmi iz »zadružne dobe« se niso ohranile) so pri Koblarju najbolj pregrupirane v časovnem razporedju s primerjavo Aškerčeve izdaje iz l. 1907. Tu je prvič objavljeno mnogo novih pesmi, ki jih Aškerčeva izdaja nima; te pesmi sicer ne izpreminjajo znane nam Kettejeve pesniške slike, jo le zaokrožajo in izpopolnjujejo, vendar so za njegov razvoj in duševni obzor precej pomembne. V Gazelah srečamo dve novi gazeli, eno iz »Slovanskega sveta«, drugo iz počitniškega zapisnika. V primerjavi z Aškerčevo izdajo je ostal skoraj nespremenjen ciklus Soneti, kjer najdemo tri nove sonete; izmed njiju je eden z akrostihom GIZELICI VAGNER. Po pomoti ali pa zaradi naglice so ostali tudi cikli Adrija, Moj Bog, Slovo itd. v Koblarjevi izdaji skoraj tako razvrščeni kot v Aškerčevi. To napako Koblar šele v Popravkih k Zbranemu delu popravlja. V opravičilo mu je težavno delo pri zbiranju gradiva, kjer se take napake lahko pripetijo. Je pa samo Koblarjeva zasluga, da je te cikle vsaj domnevno časovno pravilno omejil. Moramo torej vrstni red ciklov popraviti takole: Spomin, Adrija, Moj Bog, Tihe noči, Črne noči, Izprehod.

Aškerčeva izdaja je prinesla samo dva prevoda in sicer Češko narodno ter Moravsko narodno, ki pa sta bili uvrščeni med Pesmi. Znano pa je, da je Kette prepesnil za Veselovo antologijo nekaj ruskih pesnikov, med njimi tudi Koljčova. Vsi njegovi prevodi, tudi iz Fausta in Horacija (iz latinščine je mnogo prepesnil, a se je vse izgubilo!), tvorijo, prvič zbrani, nov ciklus Prevodi. Za temi so razvrščene Kettejeve Črtice in kritike. Razen že omenjene izpuščene burke in nekaterih združnih kritik je tukaj zbrana vsa pesnikova proza, pretiskana iz Slovenčevih podlistkov, iz Slovenskega lista, Ljubljanskega zvona ali pa iz združnega arhiva. Vsega skupaj je zbranih devet črtic, tri kritike in članek o lirski poeziji. Vsa ostala proza, slike iz narave, fragment novele in romana, je brez sledu izginila; ravno tako se ne dá dognati, kdaj je Kette začel pisati prozo. V Zbranem delu so objavljena tudi prvič v celoti pesnikova pisma, ki jih je pisal svojim prijateljem. Verjetno, skoraj gotovo je to le torzo njegove korespondence. Niso nam znana ljubezenska pisma, čeprav vemo, da jih je pisal. Vsega skupaj je objavljenih devetnajst pisem: sedem Cankarju, tri Župančiču, dve Murnu, eno Janezu Valenčiču, eno Franu Stamcarju (drugo je iz Pisem po nesreči izpadlo, a je priobčeno v Opombah k uvodu) in štiri Franu Šešku.

Potem sledijo 44 strani obsegajoče Opombe, kjer prikazuje Kobljar znani spor, ki je nastal ob prvi Aškerčevi izdaji Kettejevih poezij, Cankarjev napad, kateremu je pozneje sledila druga popravljena izdaja Poezij. Dalje izvemo iz Opomb o usodi Kettejeve ostaline, o najdbi rokopisnih literarnih beležk, o Kettejevih prvencih, nato pa sledi pregled literarno zgodovinskega gradiva ob vsaki pesmi: kdaj je približno nastala, kje je bila tiskana ali v rokopisu ohranjena, komu je bila namenjena itd. Povsod je primerjava z obema Aškerčevima izdajama. Kot sem že prej omenil, so v opombah priobčene tudi inačice pesmi. Isto kot o pesmih velja tudi o vseh nadaljnjih poglavjih (opombe so razdeljene tako v poglavja kot literarno gradivo).

Vsemu zbranemu delu pa je Kobljar napisal 46 strani dolg uvod, h kateremu se pridružujejo na desetih straneh še opombe k uvodu, kar najbralca duševno pripravi in vpelje v branje Ketteja in v razumevanje njegove dobe na prelomu konec osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Urednik nam je prikazal življenje slovenskega dijaka v okviru kulturno političnega življenja malega, v notranjosti in zunanosti razdvojenega naroda, približal nam v sočno pisanem slogu tedanjo, nekam čudno dobo, v kateri je rasel v sredini ozkosrčnega malomeščanstva in dozoreval širokogrudni, nad vsakdanje blato povzdignjeni pesnik, globoki mislec — Dragotin Kette. V uvodu je podano vse biografsko gradivo, ki je bilo zbrano po pesnikovi smrti, kritično so osvetljeni nekateri momenti Kettejevega dijaškega življenja, novo (že v Biografskem leksikonu!) je dognanje, da Kette ni bil izključen zaradi zabavljanja na škofa Missio, kajti na podlagi šolskih dokumentov je razvidno, da je bil vzrok temu Kette sam, ker ni zmožal šolnine. S tem Kobljar zavrača napačno Aškerčevo trditev v Poezijah iz l. 1907.

Tako nam je urednik približal Ketteja — človeka. Ni nam pa prikazal sintetične podobe njegovega duševnega obraza. Podal nam je sicer nekaj tehtnih prijemkov, vendar so le-ti raztreseni po straneh uvoda tako, da si moramo sami skonstruirati Kettejev duševni lik. In zdi se mi, da ga je Kobljar

uglasil preveč na idealno struno; s tem nočem niti najmanj dvomiti o Ketteju-idealistu, le pretirano idealiziranje pesnika se mi ne zdi umestno. Kajti če drži trditev, da so pesmi odsev stvarjalčeve duše, sem si po pismih in prozi sodeč, ozirajoč se tudi na podedovane lastnosti roditeljev, ustvaril malo drugačno mnenje o Kettejevi duševnosti kot Koblar. Zame je Kette dozorel mladenič, razgledan, širokogruden, melanholično-sangvinistične narave, precej vase pogreznjen, vendar polno predan življenjskemu opoju, bolj lahkomišljen kot razuzdan, z zdravim, pristnim kmečko nepokvarjenim, morda celo naivnim odnosom do ženskega spola, šaljiv in dovtipen optimist, vedro premagujoč melanholično komponento svojega značaja, versko razdvojen, sluteč in išoč najvišje Bitje, h kateremu ne more najti prave poti. Za svojih tri in dvajset let se mi zdi skoraj preveč umirjen, s svojo razgledanostjo pritegujoč, več okolju dajajoč kot od njega sprejemajoč, morda bolj plah kot agresiven (zato za ženski spol premalo pritegljiv — kljub lepi zunanosti!), bolj umski kot čustven, preveč realist, da bi mogel biti prenapet in brezkrven idealist. Če bi Ketteja morali uvrstiti v enega izmed treh psiholoških tipov (optičnega, avditivnega ali motoričnega), ga gotovo najprej uvrstimo v avditivni (akustični) tip. Manjša komponenta pripada potem na optično plat (vizuelno), ki se bori z motorično, bolje rečeno, s posebno motorično, t. j. govorniško (ljudje tega tipa radi deklamirajo in se z lahkoto uče tujih jezikov!).

Najbolj pogrešamo v uvodu oznake Ketteja — pesnika! Koblar namreč še ne upošteva najnovejših metod ter nam ne označuje Ketteja-pesnika, temveč nam riše Ketteja-občana in njegovo borbo z okolico. V njegovem uvodu je Kette postavljen nazorno v sredo svojega časa, ni pa dovolj izrazito uvrščen v tok slovenske literature. Kette se mi zdi še vse preveč pod vplivom Aškerčevega realizma, da bi mogel biti dekadent, kar sam niti noče biti, čeprav v nekaterih pesmih teži forma in dikcija v to strujo. Toda Kettejev realizem se prepleta vse preveč z romantizmom, da bi mogel biti čisti realist, čeprav je njegova pesniška dikcija predvsem realistična in le malo romantična. To prepletanje romantičnosti in realizma ustvarja tisti nepozabni čar, ki diha iz vseh Kettejevih pesmi. Koblar vse premalo poudarja, kako polnokrven pesnik je Kette, da je on prav za prav prinesel po dolgotrajni stagnaciji zopet življenje v poezijo, čeprav je še ponekod premalo topel in dinamičen, da bi v nas zmeraj zbudil neposredno čustvo in nas tako brezglavo potegnil v vrtimec svoje pesmi. Kette je še preveč epičen, primerjaln, miseln. Tudi ni Kette impresionist, ker Kettejeva pokrajina je samo romantična kulisa za njegovo nastrojenje. Zatorej ne moremo govoriti o Kettejevem impresionizmu, čeprav se je »hotel učiti na pamet Jenkovih pesmi«. Dasi je Jenko prvi romantični impresionist, mislim, da ni Ketteja pri njem privlačeval toliko ta impresionizem kot Jenkova romantična ironija in vedrost njegovih pesmi! Povsem je Koblar pustil ob strani formalne sestavine Kettejeve pesmi ter rezultate razbora — oblikovalnih sredstev.

Vse premalo je Koblar poudaril, kakšen pogum je bil v dobi strogega formalizma epigonov Cimpermanove šole razbiti formo, še posebno razbiti klasično posodo soneta, razbiti gazelo! Ta pogum je še tem večji, če primerjamo poznejšo trditev Avg. Žigona, da je edino pravilna forma soneta dvodelnost, enajsterec in razporedje rim v kvartetih abba, v tercetih cdcdd

in sicer samo ženskih rim! V tem razbijanju zastarelih klišejev ne vidim samo samostojno mislečo neupogljivo naravo, ampak fino občutje esteta, ki z razbijanjem forme pretvori enoličnost v razgibanost, čutim v njem tenak posluš za melodioznost verzov. In res, Kette je ves pojoč. Zato bomo našli pri njem malo metafor in še te, ki so, so večinoma bolj z zvokom kot z lepoto ali novostjo osvajajoče. V melodioznosti je tudi glavna moč Kettejevih verzov, na katero se vse premalo opozarja. V Koblarjevem uvodu o tem sploh ne čujemo, če izvzamemo stavek, ki ga je vzel iz uvoda Aškerčeve druge izdaje: »Čeprav je tudi sam poznal Verlaina in se je s prevodom učil njegove muzike verzov!« Presegalo bi obseg ocene, če bi hotel navesti vse dokaze, ki podirajo zgornji stavek. Navedem samo: melodioznosti verzov se ni mogoče naučiti, če ni že v nas zarodek melodioznosti. Če sodimo po pismu Cankarju iz 23. VII. 1897, je moral Kette nekako okrog tega leta že poznati Verlaina. Toda če prisluhujemo pesmi iz leta 1893. (Starec in ptica), opazimo, kako zvoneča je, v nji so vse muzikalne komponente Kettejevih poznejših pesmi. Po točni analizi nam kaže ta pesem v narodno pesem, ne tako slovensko kot rusko. In tu, v narodni pesmi, slovenski in ruski, bi iskal osnovo Kettejeve melodioznosti in ne bi šel v Verlaina, ki ga je lahko v tem samo potrdil. In v čem je ta melodioznost? Novejše metode v pesniških analizah (Zich ali Mukařovský) ugotavljajo, da na melodioznost verzov ali proze učinkuje: 1. pogosto ponavljanje samoglasnikov ali soglasnikov, 2. izbrano ponavljanje samoglasnikov ali soglasnikov v naglašanih zlogih (postopni, inverzni in zaporedni paralelizem ter aliteracija), 3. začasno opuščanje samoglasnika ali soglasnika, 4. ponavljanje samoglasniških skupin v zlogih (sem spada na koncu ritmičnih enot tudi asonanca), 5. ponavljanje večjih skupin (paronomazija, rima) ali celih skupin besed (epizevksis, anafora, epifora, epanostrofa in refren). Če torej sodimo po teh pravilih Kettejevo liriko, pridemo do zgoraj omenjenega zaključka, da je Kettejeva lirika predvsem pojoča. Ker so pa vse našteje figure skoraj nedeljive komponente narodnih pesmi, zlasti ruskih, pridemo zopet do zaključka, da se je Kette melodioznosti učil iz narodnih pesmi in ne iz Verlaina! Tudi je premalo jasno pojmovanje ritma in metra. Zato se mi zdi tvegana trditev: »je našel svobodni ritem«. Kette šele tipa za svobodnim ritmom, ker ga še preveč veže metrum. To je čisto razumljivo, ker v verzu zmeraj tekmujeta za nadvlado dva faktorja: zvočni in ritmični. In če je Kette skoraj avditivni prototip, bomo razumeli, da ima pri njem zvočnost prvenstvo pred ritmom, ki stopa v ozadje. Na kar Koblar sploh ne opozarja, je Kettejeva rima. Rima ni zmeraj zvočni činitelj. V ritmično udarnih verzih jo čutimo bolj ritmično kot zvočno, toda pri Ketteju ima nasprotno funkcijo: rima je eden izmed glavnih zvočnih pripomočkov Kettejevega verza. Koblar tega ni omenil, kakor tudi ne njene novosti, ki je prav za prav postavila na glavo vso teorijo o slovenski rimi in njeni razdelitvi, kajti ta nima za rime kot so n. pr. róžicami — ubóžica mi (torej 4 zložne) nobene uvrstitve, saj je poimenovanje »razširjena rima« samo izhod iz stiske! Pod to skupino moramo torej uvrstiti vse takele rime: zanétila je — zasnétila je (kjer pred akcentom asonirata samoglasnika »a«!) ali veséla takó — začéla takó, ali zelenéla nisi — ovenéla nisi itd.

To so največje pomanjkljivosti Koblarjevega uvoda. Urednik je z velikim prizadevanjem skušal dati zaokroženo sliko Ketteja, posrečilo pa se mu je samo približati nam Ketteja-človeka v toku časa, ne pa tudi Ketteja-pesnika, kar je edina pomanjkljivost njegovega uvoda. Njegova zasluga je, da je prvi zbral gradivo v celoti, ga kritično osvetlil, toda po estetsko-formalni plati je ostal samo na stopnji starejših metod. V tem pogledu je še mnogo stvari nerazjasnjenih.

V knjigi, ki je sinteza dosedanjih znanstvenih raziskavanj, pa pograšam abecedno razvrščenega pregleda vsega, kar je bilo doslej o Ketteju napisano, kajti tak pregled bi bil stvari samo v korist. Vendar je knjiga novum in lahko trdimo, da kdor ne pozna Koblarjeve izdaje, ne pozna Ketteja.

Knjigi je dodan Jakčev portret pesnika in pesnikov faksimile pesmi »Noč trudna...« Okusno opremo z vinjeto je izdelal slikar Slavko Pengov. Izšla je nevezana, vezana v platno in v usnje. Dušan Ludvik.

Uvod v sveto pismo nove zaveze. Spisal univ. prof. dr. Andrej Snoj.
Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Odkar imamo slovenski prevod sv. pisma nove zaveze, je vsakdo, ko je bral besedo božjo, nehote začutil neko vrzel: vsak bralec bi se rad seznanil še z raznimi vprašanji, ki so v zvezi s svetim pismom, kot o njega postanku, pristnosti, inspiraciji, ohranitvi prvotnih tekstov in prevodov, dalje o socialnih razmerah, šegah in navadah v Palestini za časa postanka nove zaveze. To praznino je izpolnil univ. prof. dr. A. Snoj s svojim *Uvodom v sveto pismo nove zaveze*. Tu nam podaja z vsem znanstvenim aparatom odgovore na gori omenjena vprašanja, kar je storil tem laže, ker je sam nad leto dni študiral na kraju samem razmere, razne tekste in prevode sv. pisma.

V predgovoru nam prof. Snoj pove, da je ta »Uvod« namenjen v prvi vrsti slušateljem bibličnih ved, duhovnikom v dušnem pastirstvu in katehetom — a ne samo tem, marveč tudi vsakemu preprostemu in izobraženemu Slovencu, vsak se bo poučil o najvažnejših vprašanjih, ki so v zvezi s svetimi knjigami in njihovimi avtorji.

V uvodu nam razloži dr. Snoj splošne pojme o novi zavezi in poudarja, da je »Uvod« samostojna veda, ki po zgodovinsko kritični metodi raziskuje, kako so knjige nove zaveze nastale, se širile in ohranile. Poda nam zgodovinski pregled te vede pri katoličanih, protestantih in pravoslavnih

V splošnem uvodu razpravlja dr. Snoj o zgodovini kanona, t. j. o zgodovini zbirk svetih knjig nove zaveze, o njih postanku, katerim se je pripisovala božja veljava, da so vse spisane po navdihnjenju sv. Duha in so jih brali pri službi božji. Nato govori o kanonu pri protestantih in pravoslavnih. Poudarja, da so protestantje nekatere knjige nove zaveze zavrgli, pravoslavni ne, in navaja nato še najvažnejše apokrifne spise.

V drugem poglavju nam govori natančno o zgodovini teksta nove zaveze in o tekstni kritiki tako o grškem jeziku, v katerem so bile sv. knjige spisane, o načinu pisave, o številu rokopisov ter širjenju teh s pomočjo prepisovanja ali tiska do danes. Zgodovina prevodov tako sirskih, koptskih, latinskih, zlasti pa starocerkvenoslovanskega je skrbno podana. Starocerkvenoslovanski prevod sv. pisma nove zaveze sta oskrbela sv. brata Ciril in Metod po grškem tekstu palestinske in aleksandrijske predloge. Prevod sv. bratov

je mojstrsko delo in je z jezikovnega kakor tudi z bogoslovnega stališča dovršen. Prevajala sta točno, jasno in zelo verno. Izvirni tekst prevoda svetih bratov in njihovih učencev se nam ni ohranil, pač pa imamo rokopise v glagolici in cirilici iz 11. in 12. stoletja.

V drugem delu nam podaja dr. Snoj posebni uvod v posamezne zgodovinske knjige nove zaveze, t. j. evangelije in apostolska dela, nato v poučne knjige, t. j. liste sv. apostola Pavla, Jakoba, Juda, Petra in Janeza in v preročno knjigo, t. j. razodetje. Predstavi nam posamezne pisatelje, govori o pristnosti, vsebini in namenu sv. knjig, o kraju in času njihovega postanka. Obširno razpravlja o sv. Pavlu in o njegovem pomenu za sv. Cerkev.

V »Dodatku« nam poda Palestino v Jezusovem času v geografskem, političnem in versko-moralnem pogledu.

Važen je tudi rodovnik Herodove hiše in pregled važnejših dogodkov nove zaveze, iz katerega je razvidno, da se je Jezus rodil l. 8. (7) pred Kr. r., umrl l. 30. po Kr. r. Po tem štetju bi bil Kristus star 38 let. Sicer pa je vprašanje Jezusove starosti še vedno odprto: bibličisti so tudi mnenja, da se je Kristus rodil 749 A. U. C., to je l. 5. (4) pr. Kr. r., nastopil je svoje javno delovanje l. 779. A. U. C., star 30 let, to je l. 26. (25) po Kr. r., v petnajstem letu vladanja cesarja Tiberija, ki je zavladal že l. 764. kot Avgustov sovladar.

Uvod je odlično znanstveno delo v slovenski bogoslovni literaturi, pisano izredno jasno in razumljivo. Po »Uvodu« bo z veseljem segel vsakdo, duhovnik kot laik, izobražen in preprost. Z veliko večjim umevanjem bo mogel razumevati globokost sv. pisma. J. S.

Marcello Fraulini: »Grano del Carso«. Trieste, 1940.

Že pred nekaj časa je izšla v Trstu pri založbi Trani (morda je zanimivo vedeti, da je pri tej založbi izšla prva naklada naše »Barčice«) dobra pesniška zbirka »Grano del Carso« (Žito s Krasa) — (8^a, 76 str.). Pesnik je Tržačan Marcello Fraulini, ki je s pričujočo že pri peti svoji zbirki. Prve so bolj začetniške.

»Grano del Carso« obstoji iz treh različnih delov. V prvi dobri tretjini »Osteria del Porto« Fraulini krepko in življenjsko zadeto riše tržaško okolje. Tu je pesnik otrok svojega mesta. Kako zanimiv je opis »Ponte rosso« in branjevke ob njem, ptičarice in rožarice ter pobičev z ulice, ki ukradejo perce solate za njih kornjače! Prava tržaška kavarna na glavnem trgu se zasveti iz pesmi »Il caffè« (kavarna). Spomini mladih dni so zapisani v »In via Cattedrale« (v stolni ulici). Taki so:

In via cattedrale c'è un altarino
coi fiori e sopra una Madonina
dallo sguardo dolce con in braccio
un roseo Gesù Bambino

V ulici Cattedrale je oltarček
z rožami in zgor Marijo
sladkega pogleda in v rokah
je rožnat Jezus malček

Ta prvi del kaže pesnika, ki res občuti svoje okolje in ga zna lepo podati.

Nas pa bolj zanima druga polovica zbirke, ki nosi za podnaslov kar glavni naslov knjige »Grano del Carso«. To pa iz dveh vzrokov: ker poje pesnik o kraški zemlji in ker zadoni v njegovi pesmi prizvok našega — Kosovela, pravega pevca Krasa.

Poslušajte, kako tržaški pesnik poje o dolini:

In un mare di pietre
laggiù, resta una dolina
dove un uomo lavora la terra
fra i colori dell'aurora.

All'orizzonte sorge la casetta
il camino a destra vapora
e con l'occhio di vetro
brilla l'unica finestra.

Mentre l'uomo ara
quel poco di terra,
il cielo li vicino
s'apre e rischiara.

V kamnitem morju
doli je zdolbena dolina;
nekdo tam zemljo koplje
v barvanem obzorju.

na brdu je hišica
iz desnega dimnika se kadi
in stekleno oko
edinega okna se svetli.

Ko orje mož
tisto malo zemlje,
nebo se blizu odpre
in se zjasni.

Kakor da bi odmevala Kosovelova

Vetri v polju šumijo
trave mehko valovijo
solnce v dolino blešči.

Ali pa Fraulinijev poldan na Krasu:

A mezzo giorno una campana
rintocca fra quattro case
nel mezzo di una piana
senza un filo d'erba.

Opoldne zvoni ave
iznad štirih hiš
sredi goličave
brez bilke trave.

Kosovelov kraški večer je pa tak:

Ves Kras je mehak — kot da ihti —
iz kapele luč in godba plava;
trenutek — in kakor raztrgan obraz
obmolči v mesečini skalna puščava.

Razliko med obema pevcema Krasa je občutiti: Fraulini riše in dobro riše naš Kras, Kosovel pa ga riše in o njem poje, iz njega brsti. Oba podasta isto sliko s sličnimi barvami, a Kosovel poleg slike še glas rodne grude.

Zato je prvi del, »tržaški« del, boljši kot »kraški«, je bolj zraščeno s pesnikovo dušo. Pesnik raste s svojim okoljem, s svojo zemljo in to je Fraulinijeva, sicer dobra lirična zbirka, tudi pokazala.

In še ena misel ob Fraulinijevi zbirki: kako bi bilo, da bi kdo pesnika Kosovela pokazal v lepem prevodu italijanski kulturni javnosti? R. B.

Umetnost

France Prešeren — Dekletam. Ilustrirana dela Franceta Prešerna. Knjižica 2. Bibliofilska založba v Ljubljani 1940. Str. 31.

Druga knjižica ilustriranih del Franceta Prešerna se v bistvu ne razlikuje od prve. Tudi tu je ob zgodnjih Prešernovih verzih zbrana skupina ilustracij umetnikov najrazličnejših generacij, brez kakega vidnejšega programa. Ko sem listal to knjigo, se mi je dojem neugodja, ki sem ga občutil že ob prvi,

še bolj povečal. Ne morem se namreč ubraniti vtisa, da je vsa knjiga le preveč slučajnostna in da prav za prav ni zmožna nuditi bralcu kdo ve kakšnega estetskega užitka. Morda bo knjižica nekoč služila kot dokument teoretiku; polnosti vsebine, kar nujno pričakujemo od knjige, pa nima. Posebno, če pomislimo, da je to knjiga, ki naj ilustrira eno naših največjih leposlovnih umetnin — Prešernovo pesem. Tem umetninam bi pa že morali postaviti ob stran čim popolnejša likovna dela, saj smo vendar to dolžni že iz spoštovanja do svojega največjega genija. Vedno bolj mi postaja jasno, da bi urednik napravil mnogo smotrnejše, če bi izdal hkrati vse pesmi, ki jih misli ilustrirati, dal vsaki eno samo ilustracijo, toda to iz danega gradiva čim bolj skrbno izbrano! Zapomniti si je namreč treba, da ne sme nikdar pred kvaliteto stopiti kvantiteta, posebno pa ne, kadar gre za likovno interpretacijo Prešernovega dela.

Deklico naslovne strani je narisal M. Maleš. Je to reminiscenca na »Rdeče lučke« in značilna Maleševa postava. Smisel ji počiva v upodobljenju bistvene podobe neke splošne žene, rekli bi »žene na sebi«. Gasparijeva vinjeta je njegovo značilno, dekorativno delo. Portret M. Langusa »Dolenčeve Zalike« je dobro delo tega Prešernovega sodobnika. Ilustracija II. Mihe Maleša je subjektivna, toda smiselna interpretacija Prešernovega teksta, časovno prenesena v današnjo okolico. Zakaj je deklica »plavolaska«, kakor jo razloži spremljajoče branje, pa mi ni povsem jasno. M. Sedej je vsebinsko pesem dobro razumel. Upodobil je mlado dekle in starko ter tako nakazal smisel Prešernovo o minljivosti vsega na svetu, tudi ženske mladosti in lepote. M. Pregelj, ki tudi v svojih oljnatih slikah ne more najti pravega mostu na bregove skladnosti, je le z motivom dveh deklet, sedečih v nejasnem interijeru, skušal najti osnovni ton pesnikove kompozicije. Fr. Gorše je ob pesem postavil eksperiment, ki je morda smiselno prenatrpan. Mlada M. Kupfer, katere delo vidim v tej knjižici prvič, je prav z ženskim instinktom in resničnim čustvom interpretirala pesem. Tako oblikovno kakor tudi vsebinsko je delce resno in eno izmed boljših v knjigi. Sirk A. je narisal neko nejasno risbo. Gorjup J. je upodobil kopajoča se dekleta. Smisel je podoben kakor pri prvi Maleševi risbi. F. Pavlovac je s svojo nedomišljeno risbo slabo zastopan. To je delo, ki nima kdo ve kaj opraviti z njegovo umetnostjo. M. Galande je dal knjigi najboljšo in najglobljo ilustracijo. Upodobljena je le glava deklice, toda čudoviti izraz oči, ust in obraza v celoti pove več kakor vseh šest Gorjupovih aktov. Je to resno in premišljeno delo, zelo blizu skriti misli Prešernove pesmi. M. Maleševa risba III. je značilno umetnikovo delo še iz praške dobe. Ilustrira le en del vsebine pesnikove umetnine. Pojasnilo k tej risbi je g. M. Benčina med drugim napisal takole: »Slikar je upodobil rožno, rosno (!) dekletce, ki šteje kvečjemu šestnajst pomladi (!), eno izmed kratkokrilk (!), ki so »vnemale srca po Ljubljani« in bile nevarne Prešernu in drugim. Obrazek kaže nagajivko (!), ki se, kakor je soditi po drži in izrazu v očeh, že zaveda pomembnosti ženskega spola v življenju moža, deklico, ki ji resnično cveto zlata leta.« (Tekst s klicaji opremil jaz!). Zdi se mi, da je slog tega opisa komaj primeren za drugovrsten ženski ali družinski žurnal, nikakor pa ne za zbirko ilustracij Prešernovega dela. Dr. S. Mikuž.

Zapiski

Ob smrti I. Kozarčanina.

V letošnjem februarju je imela smrt med hrvatskimi leposlovci in kulturnimi delavci obilno žetev: pokosila je dr. Vel. Deželića st. (roj. 21. II. 1864), našega rojaka Janka Barleta (r. 12. III. 1869) in dr. Dj. Arnolda (r. 24. IV. 1854). Smrt vsakega dobrega in ustvarjajočega človeka je vselej bridka izguba, četudi nas tolaži zavest, da se je že popolnoma izčrpal v plodnem delu in v službi svojemu narodu. Še bridkejša pa je izguba tedaj, kadar omahne v grob mlad mož, ki se je komaj dobro uveljavil in je stopal v najzrelejša in najuspešnejša leta svojega življenja. Tak mnogo obe-tajoč talent in veliko upanje hrvatske književnosti je bil Ivo Kozarčanin, ki je v zgodnjem jutru 4. febr. padel kot žrtev nesrečnega naključja.

Kozarčanin je po letih sodil med mlajše pisatelje (r. 14. IX. 1911 v Bosanski Dubici), po objavljenih delih in po mestu, ki ga je zavzemal v sodobni hrvatski književnosti, pa

ga lahko štejemo med najboljše in najznačilnejše pisatelje v četrtem desetletju našega stoletja. Bil je ne- navadno plodovit in delaven ter je v zadnjih šestih letih izdal ravno šest knjig: dve knjigi novel (Mati čeka 1934, Tihi putovi 1939), dva romana (Tudja žena, Sam čovjek, oboje 1937) in dve zbirki pesmi (Sviram u sviralu 1935, Mrtve oči 1938). Zelo veliko je njegovih stvari po raznih zbornikih, revijah in časopisih, kjer je od dijaških let vneto sodeloval kot pripovednik, pesnik, kritik, esejist in urednik, mnogo načrtov, osnutkov in odlomkov pa je ostalo za zmerom nedokončanih. Vse to nemajhno delo je mogel izvršiti samo človek, ki je strastno ljubil lepo knjigo in od zgodnje mladosti hlastno čital, kar koli mu je prišlo v roke. Dostikrat vsega niti prebaviti ni mogel in je zato tudi v njegovih delih čutiti različne vplive. »Knjige so moji edini tovariši in prijatelji. Z njimi se tiho in brez besed ure in ure pogovarjam.« (Sam čovjek 233.)

Osnovni to in glavni motiv vsega

Kozarčaninovega leposlovnega dela je strašna depresija, pretresljiv pesimizem in neizmerna tragika sodobnega človeka v zlaganem in sovražnem svetu. Vsi njegovi junaki, ki jih slika z veliko ljubeznijo, so le vedno nova inačica avtorjeve trepeče notranjosti: brez sreče in brez veselja tavajo po svetu kot begunci in izgnanci. Ko sem čital njegova dela, se mi je neprenehoma vzbujala misel, da je moral biti v njem neki bolesten in nerešeni kompleks, občutek manjvrednosti in zapostavljenosti, ki ga je dušil vse življenje. V njegovi prozi in v pesmih se neprenehoma ponavlja strašna tožba o zastrupljeni in ubiti mladosti, ki je podobna veji, katero hudournik vali po strmini. Kozarčanin je bil eden onih ljudi, o katerih pravi G. Duhamel, da trpijo, ker se čutijo zapuščene, ker se vedno zaman ponujajo, pa jih nihče ne sprejme. »Moje oči i ruke uvijek su nečega željne, a sve što je dobro i lijepo, rano umire. Ja sam čovjek, kome nikada nije pravo i kome nitko nije dosta dobar.« Iz domače hiše, pravi, da ga je namesto blagoslova spremljalo prekletstvo, ki se ga ni mogel nikdar rešiti: »Ja nikada nisam imao mladosti. Sam idem kroz mračnu, olujno noć. Ja sam proklet, ja jedini ne smijem biti sretan! Nema čovjeka brata. Nema žene sestre. Ništa nije tvoje...« Kozarčaninovo delo v vezani besedi se mi zdi kakor pretresljive balade v prozi in rekel bi celo to, kar je opazil tudi Marko Čović, da je v njegovi prozi vsaj toliko ali pa še več lirizma in iskrene izpovedi kot v njegovih pesmih. Močno avtobiografski je roman »Tudja žena«, ki je v zgradbi, slogu in označitvi še hudo okoren in medel in v katerem je pisatelj obsodil nekulturno, nehumano in nemoralno sodobno malomeščanstvo, kjer je kult laži dosegel vrhunec, za umetnost in umetnika pa ni razumevanja: »Radost mi je tudja, sreća mi je tudja.« Prav takšen je roman »Sam čovjek«, ki poleg nekaterih novel predstavlja najboljše in najtrajnejše, kar je Kozarčanin napisal. Tudi tukaj so cele strani polne grenkih in krvavih avtorjevih izpovedi, ki so prav za prav en sam presunljiv krik

za ubito mladostjo in strašna obtožba onih, ki so mu zastrupili življenje. In med devetimi novelami v knjigi »Tihi putovi« ni niti ene brez avtobiografskih črt, nekatere pa niso drugega kot odlomki iz pisateljevega življenja. Ko bi imel prostora, bi lahko navedel cele strani iz njegovih del, kjer s skoraj istimi besedami ponavlja tožbo, da ga nihče ne ljubi, pač pa vsakdo žali, ponižuje, zmerja, odriva, zaničuje, sovraži...

Tudi v večini Kozarčaninovih ženskih podob vidimo zlorabljen in zavržen dekleta, katerih mladost je bila siva, bleda in otožna. V svoji osamelosti zaman iščejo plemenitega moža, na katerega bi se mogle nasloniti in ob njem pozabiti vso grdobijo in strup, katerega jim je prineslo življenje. Četudi so hodile pod soncem, se niso smele na njem ogreti, zato so ovele v mraku, v mrazu in v revščini. Delavke hirajo po zatohlih tovarnah in delavnicah, natararice po gostilnah in beznicah prodajajo dušo in telo, strežnice so vse sključene, revmatične in razjedenih rok od tujega perila, dijakinje se mučijo z instruiranjem, tipkarice ob pisalnem stroju, po vaseh pa samujejo blede učiteljice. Pa tudi tiste, ki bi lahko bile srečne in ki so nekoč bile kakor sočen, zelen list, ki drhteč v jutranji rosi željno uživa sončne žarke, tudi tiste prej ali slej omahnejo pod brezčutno kolo življenja, ki jih stre in zmečka kakor rjav in odpadel list v jesenski megli. Možje zabuhlih in zariplih lic, mastnih podbradkov in slinavih ust ravnaajo z njimi kot s kupljenimi stvarmi. Kozarčanin prizna, da ni nikdar do dna spoznal ženske duše in da se ji je vedno bližal z nekim strahom in nezaupanjem, ker nikdar ni vedel, ali mu želijo dobro ali zlo. Kljub temu tolikokrat in pod tako različnimi vidiki govori o ženi, da bi moral napisati obširno razpravo, kdor bi hotel izčrpati vso paradoksnu problematiko njegovega pojmovanja žene: »Žena je kao vino: proklinjemo ga, a ne možemo bez njega. Najgore je biti žena. Prokleta je žena i sve, čega se ona dotakne...« Iz vsega Kozarčaninovega dela se ne spominjam niti enega

ženskega značaja, ki bi bil docela svetel in osrečujoč! Najlepša je pač podoba njegove trpeče matere, kateri je v svojih spisih postavil prelep spomenik in katera nas spominja Cankarja, ki ga je Kozarčanin silno ljubil: »Moja mati je provodila radne dane u poslu i brizi, nedjelju u crkvi, a laž joj je bila baš tako daleka in tudja, kao što joj je bila tudja sreća i zadovoljstvo,« je napisal v svoji zadnji tiskani črtici (Savremeniik 1941, 18).

Poleg neizčrpane fantazije in izredne lahkote, s katero je ustvarjal, odlikuje Kozarčaninovo delo tudi mladostni pogum in iskrenost. Tako je s svojega stališča obdelal mnogo strani življenja, marsikaj pa je ostalo pri njem neurejeno in neizčiščeno. Kot bi v neki patetični vihravosti iskal hrupnih učinkov, ni opazil tihe lepote in sreče, ki jo nudi vsakdanje skromno življenje in delo, katero je slednjič delež večine ljudi. Mogoče je, da bi se bil lotil tudi teh plati življenja, če bi bil dalje živel, in zajel vse skrivnostne globine in širine in vso očarljivo polnost, kakršno so dosegli veliki umetniki v svojih zrelih letih. Z zrelostjo bi bil gotovo omilil tudi marsikatero svojo površno in nepravično sodbo, ki ni sprejemljiva; za nas pa je najbolj nesprejemljiv tam, kjer povečuje čisto naturalistično erotiko in njeno svobodno nagonsko izživljanje.

Kozarčaninova smrt pa ni samo za hrvatsko leposlovje velika izguba, z njim smo tudi Slovenci izgubili iskrenega prijatelja in enega najbolj vnetih delavcev za kulturno zблиžanje in sodelovanje Hrvatov in Slovencev. Nesrečno naključje je nanoslo, da pišem ta spominski članek ravno ob obletnici onih prelepih ur, katere smo doživeli v lanskem marcu ob prihodu hrvatskih književnikov v Ljubljano. Pred seboj imam poročila o literarnem večeru hrvatskih književnikov v Ljubljani (8. marca) in v Mariboru (15. maja) ter o nastopu slovenskih književnikov v Zagrebu (12. aprila). Kozarčanin je mnogo pripomogel k tem obiskom, z veseljem prihajal v Slovenijo, povsod nastopal s svojimi deli in si pridobival novih znancev in prijateljev. Njegova poročila v

»Hrvatskem dnevniku« so tako zanimiva, izčrpna in pisana s tolikšno toploto, da imam občutek, kot bi bral plamteče Šenoine članke ob praznovanju Bleiweisove sedemdesetletnice in ob odkritju spominske plošče Stanku Vrazu. Zato nas je vse, ki smo Kozarčanina poznali, tako zadela novica o njegovi smrti. V imenu slovenskih književnikov sta se udeležila pogreba Fr. Vodnik in J. Dolár.

Rajnega Ivana Kozarčanina sem osebno spoznal 19. okt. 1938, nekaj tednov potem, ko je prevzel uredništvo kulturne rubrike »Hrvatskega dnevnika«. Prejšnji dan je namreč objavil v »Hrvatskem dnevniku« prevod moje ocene Budakovega romana »Ognjište«, ki je bila izšla v »Slovincu«. Kot pisatelja sem ga že prej poznal in poročal o njegovem romanu »Sam čovjek« (»Slovenec« 7. okt. 1937), o romanu »Tudja žena« pa je pisal Fr. Jesenovec (»Slovenec« 2. aprila 1937). Znano mi je bilo tudi, da je prevedel v srbohrvaščino Cankarjevega »Martina Kačurja« (1934), po njegovih ocenah v »Hrvatski Reviji« in drugod pa sem lahko sklepal, da se zelo zanima za slovensko književnost in da jo tudi dobro pozna, zlasti naše sodobne pesnike in pisatelje. O vsem tem sem se prepričal ob svojem prvem srečanju z njim v uredništvu »Hrvatskega dnevnika«, ko mi je z velikim spoštovanjem govoril o slovenski kulturi in razlagal svoje načrte, kako namerava v listu čim več poročati o slovenskem leposlovju. Pozneje sva se še večkrat sešla bodisi v uredništvu bodisi drugod. Nikoli se nisva srečala, ne da bi se vsaj za hip ustavila, največ pa sva se pomenila pod platanami pred zagrebškim vseučiliščem. Kozarčanin se je zanimal za vsa pomembnejša dela, ki so izšla v Sloveniji, želel je informacij o posameznih pesnikih in pisateljih in z veseljem povedal, če je katerega že čital ali celo osebno poznal. Med našimi sodobnimi je zlasti cenil Kocbeka, M. Kranjca, J. Kozaka, I. Grudna, V. Tauferjevo, B. Voduška in M. Klopčiča. Pisal pa je tudi o drugih slovstvenikih: o A. Ingoliču, M. Javorniku, Ivanu Cankarju (»Cankarov književni profil«,

»Hrvatski dnevnik« 23. XII. 1938) itd. »Hrvatska Revija«, »Hrvatski dnevnik« in zadnji letniki »Savremenika« so polni njegovih esejev, člankov in poročil o našem slovenskem življenju. Za zagrebško gledališče je prevajal Župančičevo »Veroniko Deseniško« in zbiral gradivo za razpravo o Francetu Bevku, nekaj dni pred smrtjo pa je naročil Šalijeve in Ludvikove pesmi (V. Novak, Slovenec, 12. II.). Tako je Kozarčanin izvrševal svoje načrte, v katere je sedaj smrt neusmiljeno posegla. Kadar se bo pisala zgodovina o kulturnem sodelovanju med Slovenci in Hrvati, bo Kozarčaninovo ime na zelo častnem mestu; naj nas njegov svetel spomin pri tem delu vzpodbuja!

Joža Gregorič.

Literarno življenje v zasedeni Franciji.

Iz francoskega časnika »Le Temps« posnemamo pregled, v poslednjem času izdanih francoskih knjig, kakor ga je napisal poznani pariški kritik André Thérive. Zaradi obširnega pregleda tega sporega ga približujemo v skrajšani obliki:

»V zadnjih štirih mesecih je izšlo v zasedenem delu Francije približno petdeset del, deset pa jih bo zagledalo dan v najkrašem času. Med temi so seveda tudi taka, ki bi morala nastopiti svojo pot med ljudstvo že lani v mesecu juniju. Navzlic precejšnjemu številu pa je letos izšlo mnogo manj knjig kot v normalnih časih. Tudi nikakršnih literarnih nagrad ni v tej dobi. Iz političnih vzrokov so prenehale izhajati letne izdaje nekaterih slavnih pisateljev, na katere smo bili že močno navajeni. Med takimi knjigami so: »Les hommes de bonne volonté«, »Pasquier« ter celo Duhamelova knjiga »Lieux d'asile«, ta prav v trenutku, ko bi morala biti postavljena v izložbeno okno.

Med romani naj omenimo najprej posmrtno knjigo Andréa Lichtenbergera »Evasions«. Pisec del, kot »Mon petit Trott« ali »La Mort de Corinthe«, je v novem romanu združil novele, ki postavljajo v ospredje dogodivščine, spominjajoče na »di-

sparition de Jérôme Bardini« ali »feu Mathias pascal«. Elegantna, nekoliko mrzla pripovedovanja so polna moralne resnosti. Léon Lafage objavlja pod naslovom »La Rose de Cuir« (Grasset) zgodbe, katerih eksotičnost pri tem piscu, vdanemu gaskonjski deželi, preseneča. Simenona roman »Les Inconnus dans la maison« (Gallimard) poudarja megleni značaj priljubljenih junakov iz knjige »Oblomof«. Isti pisec je v mesecu juniju objavil roman »Malempin«, ki s svojo tehniko zelo spominja na Duhamela. Jean d'Esme je napisal vojaški roman »Chevalier sans éperons« (Flammarion), ki slika pestro življenje francoskih časnikov v nevarnih krajih Mauretaniije. Dalje so izšli romani: Gauthier-Vignal »Les Somnabules« (Plon), Claire Sainte-Soline »La Montagne des Alouettes« (Presse universitaire, Rieder), Philippe Darciat »La porte fermée« (Plon) in Clément Richer »Dernier Voyage du Pembroke«.

V drugo vrsto spada knjiga Jelena Greena »Varouna«. Prav tako zanimiv po svoji izvirnosti je Henri de Régnier v »Passé vivant«. Pisateljica Colette je napisala dve noveli ter jih izdala pod imenom »Chambre d'Hôtel«. Dejanje nas popelje v dobo okoli devetnajstega stoletja. François Mauriac nam predstavlja Pascalove »Pages Immortelles (Corréa).

V okviru verske literature je izšla mala antologija »Poésie sacerdotale« (Gallimard), ki je posvečena mladim pesnikom, sovrstnikom Renée Fernandata ter po njem Louisu de Cardonnelu. Duhovnik O. Englebert je objavil knjigo o življenju sv. Martina ter knjigo iz življenja flamksega misijonarja »Očeta Damiena« (Plon).

Med zgodovinskimi deli omenimo »Catherine de Médicis« od Jean Héritiera (Plon) in sedmi zvezek »Nation égyptienne« od Gabriela Hantouxa. Georges Suarez je napisal monografijo maršala Pétaina, Bernard Grasset pa zbirko člankov »A la recherche de la France«. Mercure de France je izdal »Antologie littéraire et sociologique, Flammarion pa »Psychologie des animaux sauvages«.

J. K.

Vsa zavarovanja zaupajmo le domači

Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani

Požar — Življenje — Nezgode — Jamstvo — Vlomska tatvina — Avtomobili — Steklo — Zvonovi itd.

Ljudsko zavarovanje **KARITAS** na zavarovalnotehnični podlagi.

Mesečnik »NAŠA MOČ« za vse zavarovance
Vzajemne zavarovalnice izhaja v 117.500 izvodih.

Jamstvena sredstva nad 115,000.000 dinarjev.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

JE NAJVEČJI SLOVENSKI PUPILARNOVARNI DENARNI
ZAVOD. DOMAČI HRANILNIKI, SODNO-DEPOZITNI OD-
DELEK, POSOJILA NA HIPOTEKE, MENICE, LOMBARD

ZA VSE HRANILNE VLOGE JAMČI
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA